



## Emperyalizm Kuramları ve David Harvey'in Yeni Emperyalizm Kuramı Üzerine Bir Değerlendirme

### An Evaluation of Theories of Imperialism and David Harvey's Theory of New Imperialism

#### MAKALE BİLGİSİ

##### ARTICLE INFO

##### Araştırma Makalesi Research Article

Sorumlu yazar:  
Corresponding author:

**Semih Uğurlu**

Yıldız Teknik Üniversitesi  
semih.ugurlu@std.yildiz.edu.tr

**Meryem Hayır Kanat**

Yıldız Teknik Üniversitesi  
meryemhayir@gmail.com

Başvuru/Submitted:  
23 Mayıs 2024

Kabul/Accepted:  
13 Eylül 2024

DOI: [10.20860/ijoses.1489005](https://doi.org/10.20860/ijoses.1489005)

##### Atıf/Citation:

Uğurlu, S.; Kanat, M. H. "Emperyalizm Kuramları ve David Harvey'in Yeni Emperyalizm Kuramı Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22 (2024):49-80.

Benzerlik / Similarity: 4

#### Öz

Emperyalizm teriminin terminolojik olarak kökeni Latince "imperium" (imparatorluk) sözcüğüne dayanmaktadır. Emperyalizm kavramı tarihsel süreç içinde birçok farklı anlamda kullanılmış olsa da günümüzde bilinen yaygın anlamdaki kullanımı 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Emperyalizm kavramı bu yüzyılda genel olarak "bir devletin veya milletin güç ve etkisini kendi çıkar ve istekleri doğrultusunda başka devletler ve milletler üzerinde hâkimiyet kurmak için kullanması" olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada emperyalizm kavramının tanımı, kökeni ve doğuşuna, emperyalizmin tarihsel süreç içerisinde gelişimine ve gelişim evrelerine, emperyalizm kuramlarına ve Hilferding, Lenin, Bukharin, Luxemburg, Baran, Amin, Magdoff, Wood, Foster gibi Marksist emperyalizm kuramcılarının görüşlerine yer verilmiştir. Ardından kendisi de üçüncü dalga marksist emperyalizm kuramcıları arasında yer alan David Harvey'in "yeni emperyalizm" kitabı bölümler halinde incelenip analiz edilerek Harvey'in "yeni emperyalizm" kavramı ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise çalışmada yer alan marksist emperyalizm kuramcılarının görüşleriyle David Harvey'in yeni emperyalizm görüşü karşılaştırılmış ve böylelikle "yeni emperyalizm" kavramı ve kuramı, Harvey ve çalışmada bahsi geçen emperyalizm kuramcılarının görüşleri çerçevesinde analiz edilerek incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Emperyalizm Kuramları, Marksist Emperyalizm Kuramları, Yeni Emperyalizm Kuramı.

#### Abstract

The term "imperialism" has its terminological roots in the Latin word "imperium" (empire). Although the concept of imperialism has been used in various meanings throughout history, its widely known contemporary usage emerged towards the end of the 19th century. In this century, the concept of imperialism was generally defined as "the use of a state's or nation's power and influence to dominate other states and nations in accordance with its own interests and desires." This study explores the definition, origins, and emergence of the concept of imperialism, the historical development and stages of imperialism, theories of imperialism, and the views of Marxist imperialism theorists such as Hilferding, Lenin, Bukharin, Luxemburg, Baran, Amin, Magdoff, Wood, and Foster. Following this, David Harvey's "The New Imperialism," who is also among the third-wave Marxist imperialism theorists, is examined and analyzed chapter by chapter, and his views on the concept of "new imperialism" are discussed. In the conclusion, the views of Marxist imperialism theorists mentioned in the study are compared with David Harvey's perspectives on new imperialism, and the concept and theory of "new imperialism" are analyzed within the framework of Harvey's views and those of the imperialism theorists discussed in the study.

**Keywords:** Theories of Imperialism, Marxist Theories of Imperialism, New Imperialism Theory.



## Giriş

### Emperyalizm

Collier's Encyclopedia ansiklopedisinde emperyalizm terimi Latince “imperium” (imparatorluk) sözcüğüne dayanmaktadır ve bu sözcük hüküm sürmek, hâkimiyet ve denetim kurmak, hükmetmek, emretmek, merkezi hükümet sistemi, keyfi idare anlayışı gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. “Emperyalizm, az gelişmiş ülkelerin, siyasal, ekonomik ve kültürel açılarından gelişmiş ülkeler tarafından hâkimiyet altına alınmasıdır” (Macit ve Torun, 2014, s.141). Emperyalizm ayrıca bu tanımlamanın haricinde Fransa’da 1830’larda Napolyon imparatorluğuna hayranlık besleyenleri belirtmek amacıyla, 1848’den sonra ise III. Napolyon’un kötü idari yönetimini açıklamak için de kullanılmıştır (Marshall, 2003, s.193-194). Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisine (1768, s.240) göre ise emperyalizm “bir devletin veya milletin güç ve etkisini kendi çıkarları doğrultusunda başka coğrafyalar, devletler veya milletler üzerinde hâkimiyet kurmak için kullanmasıdır.” Bu hâkimiyet kurma politikası hâkimiyet kurulmak istenen devlet ve milletlerin rızası olmaksızın keyfi politikalar ve baskıcı uygulamalar ile yapılmaktadır. Emperyalizm kavramının kullanımı 1870’lere gelindiğinde İngiltere’de yaygınlaşma göstermiştir. Bu dönemde başbakan Disraeli’nin sömürge imparatorluğunu güçlendirme ve genişletme politikalarını tanımlamak için emperyalizm kavramına başvurulmuştur. Böylece emperyalizm kavramı bu tarihlerde sömürgecilikle eş anlamda kullanılmaya başlanmıştır (Cohen, 1973, s.10). Tüm bu tanımlamalara bakıldığında emperyalizmin esas itibarıyla hâkimiyet kurma ve yayılma kavramlarına odaklandığı görülmektedir. Emperyalizmin ilişkili olduğu bu hâkimiyet kurma, genişleme ve yayılma kavramlarının içeriğini daha doğru tanımlayıp anlayabilmek için emperyalizmin tarihsel evrelerini göz önüne almak ve incelemek uygun olacaktır (Bağçe, 2003, s.64; Sarıöz Gökten, 2018, s.2).

### Emperyalizmin Tarihsel Süreçteki Gelişim Evreleri

Emperyalizm kavramının gelişimini tarihsel süreç içerisinde sağlıklı bir biçimde incelemek için emperyalizmi tarihsel evrelerine göre ayırmak gerekir. Emperyalizm tarihsel süreç içerisinde genel hatları ile üç büyük evreye ayrılmaktadır. Görsel Dünya Ansiklopedisi (1985, s.913) de emperyalizm tarihini üç büyük döneme ayırmıştır. Bunlar;

*Birinci evre eski çağ veya imparatorlukların genişlemesi dönemi* olarak adlandırılabilir. Bu dönem 16. yüzyıla kadar olan süreci kapsamaktadır. Bu dönemde Babil, Yunan, Asur, Mısır ve Roma İmparatorluklarının diğer ülkelerin topraklarını ele geçirmesi ve buralarda yaşayan halkların sömürülmesine ve işgale dayanan yayılcı bir siyaset mevcuttur. Bu evrede imparatorluk kurma isteği emperyalizmin başlıca ilham kaynağı olmuş, emperyalist politikalar mevcut ülke topraklarının genişletilmesine ve ele geçirilen toprakların yağmalanmasına dayanmıştır. Kısacası bu dönemde emperyalizm, genel bir yayılcılık, bir dünya imparatorluğu kurma eğilimi şeklindedir (Eyrice, 2008, s.40).

*İkinci emperyalizm dönemi*, Coğrafi Keşiflerin başladığı 16. asırdan 19. asra kadar süregelen evredir. Bu evre Avrupa ticaret sömürgeciliğinin başladığı dünyadaki önemli ticaret merkezlerinin sömürgeci Avrupalı uluslar tarafından ele geçirildiği evredir. (Magdoff, 2006, s.128-129). Ayrıca bu dönemde zengin Asya ülkelerine doğrudan ticaret yolu bulma çabasında olan Avrupalı milletler Amerika, Güney Afrika, Hindistan ve Doğu Hint Adaları’nda sömürgeci ve koloniler kurmuş, Afrika ve Güneydoğu Asya’da topraklar elde ederek yeni yerleşim yerleri kurmuşlardır (Temizsu, 2023, s.32). Bu dönemde Avrupa kıtasına hem Doğu’dan yeni malların gelmesi hem de Amerika’dan akmakta olan değerli madenler, yeni pazarların ortaya çıkmasına bu da Batı’da manifaktür üretiminin

gelişmesine ve Avrupa burjuvazisinin doğmasına yol açmıştır. Bu durum ise kapitalizme giden yolu oluşturmuştur (Magdoff, 2006, s.129-130). Emperyalizmin bu ikinci evresinde Rönesans ve Reform hareketleri ile Avrupa'nın sosyal yapısı da değişim göstermiştir (Eyrice, 2008, s.17). İngiltere'nin hem siyasi hem de ekonomik anlamda yükselişi bu evrenin en dikkat çeken durumlarından biridir. 17. yüzyılın ortaları ve 18.yüzyılın sonlarından itibaren İngiltere ve Fransa dönemin başat güçleri olarak ortaya çıkmıştır (Kurbanoglu, 2019, s.20). Bütün bunların temelindeki unsur, 18. Yüzyılda meydana gelen İngiliz Devrim'inde olgunlaşan burjuvazi sınıfının, sınıf mücadelelerinden zaferle çıkmış olmasıdır. Bu gelişme bu dönemin tamamını etkilemişti ve Britanya'nın finans, ticaret ve imparatorluk alanlarındaki lider rolünü şekillendirmişti (Magdoff, 2006, s.130). 18. yüzyılın sonlarındaki ihracat pazarlarının ve mal ile köle ticaretinin savaş, denizlerin denetimi ve siyasi hâkimiyet aracılığıyla korunarak zirveye ulaştığı bu dönemde, Sanayi Devrimi'nin tohumları ekilmiştir (Kurbanoglu, 2019, s.20). İngiltere bu dönemde Yedi Yıl Savaşları'nda Fransa'nın neredeyse tüm sömürge topraklarını kaybetmesiyle sömürge topraklarını neredeyse iki katına çıkarmış, Napolyon savaşlarının etkisiyle de sömürge yarışındaki hâkimiyetini perçinleştirmiştir.

*Yeni Emperyalizm evresi*; bu evre yaklaşık olarak 19.yüzyılın sonlarında başlamıştır. "Yeni emperyalizm" teorisi, 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan ve başta Avrupa güçleri olmak üzere sanayileşmiş ülkelerin 1880'lerden 20. yüzyılın başlarına kadar gerçekleştirdiği kolonileşme dönemini tanımlamak için kullanılan bir kavramdır (McGowan ve Kordan, 1981; Britanica, 2024). Bu dönem, önceki kolonyal girişimlere kıyasla emperyalizmin doğası ve ölçeğinde önemli bir değişimi de işaret eden bir teoridir. Ayrıca bu dönem dünyada sömürge topraklarına yeniden büyük ilgi duyulmasına, Asya ve Afrika ve Pasifik Bölgeleri'nin paylaşılmasına ve bu bölgelerde sömürgeci faaliyetlerde bulunulmasına ortam hazırlamıştır. (Bağçe, 2003, s.64). Nitekim sömürgeciliğin en yüksek düzeyde olduğu, Afrika ve Asya topraklarının büyük Avrupalı devletler tarafından paylaşıldığı ve dünya savaşlarının da dâhil olduğu yeni emperyalizm dönemi günümüze kadar devam etmiştir. Bu emperyalizm döneminde Avrupalı devletler arasında büyük bir rekabet görüldü ve sömürgecilik hız kazandı (Kurbanoglu, 2019, s.16). Bu döneme yeni emperyalizm ya da modern emperyalizm denilmesinin ana etkenlerinden biri sömürü sisteminin dolaylı olarak kurulmuş olmasıdır. Günümüz dünya sisteminde sömürge kavramı yerini serbest ticaret, mali yardım, gibi kavramlara bırakmıştır (Altınbaş, 2011, s.37). Burada asıl amaç sömürgeci devletlerin yeni sömürme araçları ile az gelişmiş olarak adlandırılan ülkeleri hâkimiyet altına almak istemeleridir. Yeni sömürgeciliğin sömürü yollarından bir diğeri de ekonomik olarak gelişmemiş ülkelere çeşitli yollarla ucuz hammadde alınması ve bu hammaddelerin işlenmesi ve bu devletlere kendi endüstriyel mallarının pahalı bir biçimde satılmasıdır (Sönmez 2015, s.95, 2015 s.100). Yeni emperyalizm devrinde gelişmemiş ülkeler yepyeni yöntemlerle mali ve siyasi anlamda kontrol altına alınmak istenmiştir. (Okçuoğlu, 2011, s.323-324) bu durumu ekonomisi sanayileşmiş ülkelere bağımlı olan fakir ülkelerin uluslararası sermaye tarafından mülksüzleştirilmesi biçiminde tanımlamıştır ve Latin Amerika örneği üzerinden bu durumu gözler önüne sermiştir. Ekonomik krizden dolayı IMF'yi, neoliberalizmi, özelleştirmeyi, kabul eden Latin Amerika ülkeleri, yeni emperyalizmin bu yeni sömürge yöntemiyle yani mülksüzleştirme tehlikesiyle burun burunadır. Yeni emperyalizmde devletlerin siyasal anlamda bağımsızlıklarını elde etmeleri emperyalizm ve sömürgecilikten çıkmış oldukları anlamına gelmez. Serbest ticaret, ekonomik yardım, bilgi ve teknoloji desteği, demokratik idare biçimlerinin sağlanması şeklinde emperyalizmin uygulanışında farklı yöntemler izlenmiştir. Buradaki elde edilmek istenen asıl amaç yeni sömürü yolları ile güçlü ülkelerin az gelişmiş ülkeleri hâkimiyet altına almalarıdır. Bir

diğer ifadesi ile sömürgecilik ve emperyalizm günümüzde tam olarak ortadan kalkmamıştır, ‘yeni emperyalizm’ adı altında varlığını sürdürmüştür (Kurbanoglu, 2019, s.23).

### **Emperyalizm Kuramları**

Farklı çalışma ve kaynaklarda, emperyalizm kuramları farklı başlıklar altında incelenmiştir. Bu başlıklar arasında *Liberal Kuram*, *Muhafazakâr Kuram*, *Sosyal Darwinizm Kuramı*, *Kültürel Kuram*, *Politik Kuram*, *Marksist Kuram* ve *Toplumsal Psikolojik Kuram* gibi kuramlar bulunmaktadır. Bu çalışmada diğer emperyalizm kuramları üzerinde fazla durulmayarak, direkt olarak Marksist Kuramlar ve tarihsel gelişim süreçleri incelenip analiz edilmiştir. Bu tercihin temel nedeni ise, çalışmanın özünü oluşturan “Yeni Emperyalizm” kitabının yazarı olan David Harvey’in Marksist Kuramcılar arasında yer almasıdır.

### **Marksist Kuramlar**

Marksist kuramlar, tarihsel süreç içinde üç dalga olarak incelenmiştir. Birinci Dalga Emperyalizm Kuramcıları (Klasik Marksist Emperyalizm Kuramcıları) arasında Rudolf Hilferding, Nikolay Bukharin, Vladimir İlyinç Ulyanov Lenin, Rosa Luxemburg ve Karl Kautsky bulunmaktadır. İkinci Dalga Emperyalizm Kuramcıları (Bağımlılık Ekolü) ise Paul Baran, Andre Gunder Frank, Arghiri Emmanuel ve Samir Amin'dir. Üçüncü Dalga Emperyalizm Kuramcıları (Yeni Emperyalizm Kuramcıları) ise David Harvey, Ellen Meiks Wood, Prabhat Patnaik, Giovanni Arrghi, Leo Panitch, Sam Gindin, Peter Gowan, John Belamy Foster, James Petras ve Harry Magdoff gibi isimlerden oluşmaktadır (Öztürk, 2015, s.71-272).

20. yüzyılda, John Hobson, Rosa Luxemburg, Rudolph Hilferding, V.I. Lenin, Amin ve Nikolai Bukharin gibi düşünürler, emperyalizm kavramı üzerinde önemli görüşler ortaya koymuşlardır (Bağçe, 2003, s.65). Bu kuramcılar genellikle Marksist Emperyalizm Kuramları üzerinde fikirlerini belirtmiş ve tarihsel süreç içinde Marksist kuramların gelişimine doğrudan etki etmişlerdir. Marksist kuramcılar, emperyalizmi kapitalizmin doğal bir sonucu ve sermaye birikimi için içkin bir güdü olarak görürler. Onlara göre, emperyalizm kapitalizmin en yüksek aşamasını temsil eder; sermayenin ihracı, dünyanın ekonomik etki alanlarına bölünmesi ve hem emperyalist hem de sömürge ülkelerindeki emeğin sömürülmesi gibi özellikleriyle tanımlanır. Marksist teorisyenler, yeni emperyalizmi, sermayenin ihracı, dünyanın ekonomik etki alanlarına bölünmesi ve hem emperyalist uluslar içinde hem de emperyalist güçler ile sömürge arasındaki sınıf çatışmalarının yoğunlaşması olarak görürler. Marksist analizlerde, kolonyal ilişkilerdeki ekonomik sömürü, merkezi bir konu olarak ele alınır.

Emperyalizm ve yeni emperyalizm kavramlarını ilk kez kullanan liberal iktisatçılardan biri olan Hobson, Marksist olmayan önemli kuramcılar arasında yer alır ve liberalizm ile emperyalist kapitalizm arasındaki farkı vurgular (Hobsbawm, 1999, s.71). Hobson'un, Marksist kuramcılar arasında olmamasına rağmen, görüşlerine bu çalışmada yer verilmesinin temel sebebi, Hobson'un Marksist kuramcılar üzerindeki etkisidir. Hobson emperyalizmi açıklarken özellikle hükümet mekanizmasının kapitalistler tarafından kendi özel çıkarları doğrultusunda nasıl kullanıldığına değinmiştir (Hobson, 1902, s.4-6; Sarıöz Gökten, 2018, s.2). Fazla üretim sorunlarına çözüm bulmak için emperyalizm; savaş, militarizm ve etkili bir dış politikayı bir araç olarak kullanabilir. Emperyalizmi, büyük sanayi çevrelerinin ülke içinde elde ettikleri fazla servet ve meta fazlalarını dış pazarlara yönlendirme çabası olarak gören Hobson'a göre, bu durum emperyalizmin temelini oluşturur (Sarıöz Gökten, 2018, s.2). Hobson'un görüşüne göre, emperyalizm, kapitalistlerin iç pazarlardaki eksik talebi karşılamak ve büyüyen tekelci güçlerini sürdürmek amacıyla pazarın

genişlemesi ve sermaye ihracına yönelik bir girişimdir. Dolayısıyla, Hobson, emperyalizmin büyük işletmelerin çıkarlarına hizmet ettiğini düşünmüş ve bu politikayı sömürgecilik ve militarizm olarak tanımlamıştır. (Anderson, 2004, s.7). Hobson'un emperyalizm teorisi, özellikle iktisadi açıdan açıklamalar içerdiği için, sonraki Marksist kuramcılar üzerinde de etkili olmuştur. Hobson (akt, Brewer, 2011, s.85) Marksist olmamakla birlikte, emperyalizme karşı mücadelede yer alan Marksist düşünürlerin düşünceleri üzerinde belirgin bir etkiye sahipti (Magdoff, 2006, s.55). Örneğin; Hobson'un emperyalizm görüşleri, Marksist kuramcılarında Lenin gibi düşünürleri etkileyerek, I. Dünya Savaşı sırasında "Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması" makalesinin yazılmasına ilham kaynağı olmuştur (Brewer, 2011, s.85).

Hobson'un emperyalizmi hatalı ekonomi politikalarının bir sonucu olarak görmesine karşılık, Marksist teori emperyalizmi kapitalizmin doğal bir sonucu olarak ele alır ve bu konudaki açıklamalarını Hilferding, Bukharin ve Lenin gibi kuramcıların görüşlerine dayandırır (Sarıöz Gökten, 2018, s.2-3; Saray ve Gökdemir, 2007, s.63). Marksist kuramcılara göre, emperyalizm, ulusal kapitalizmlerin dünya çapında rekabet ettikleri ve kapitalizme geçmemiş toplumlarla etkileşimde buldukları sürecin politik bir yansımasıdır (Büyük Larousse Ansiklopedisi, 1992, s.36-82). Callinicos'un (2009, s.2) da belirttiği gibi, Marksist Emperyalizm Kuramının çıkış noktası, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında büyük devletlerarasındaki dünya hâkimiyeti mücadeleleri ve 19. yüzyılın sonunda kapitalizmin yapısındaki değişikliklerdir. Marksist analizde temel hareket noktası sermaye birikimidir (Kurbanoglu, 2019, s.36). Büyük kapitalist ülkeler arasındaki rekabetin yanı sıra toprak üzerindeki egemenlik çatışmaları ve politik, askeri ve ekonomik emperyalist mücadeleler, bu ekolde emperyalizmin ana unsurlarını oluşturur. (Brewer, 1990, s.88-89). Kapitalizmle emperyalizm arasındaki kaçınılmaz ilişkinin altını çizen Marksist Emperyalizm Kuramları, bu başat özelliğiyle dikkat çeker. (Öztürk, 2015, s.271-272). Bununla birlikte, bu kuramcılarının vurguları, sermayenin uluslararasılaşma sürecindeki aşamalara göre değişiklik göstermiştir. (Kurbanoglu, 2019, s.37). Bu nedenle, bu kuramlar genellikle üç farklı tarihsel dalga halinde incelenmiş ve değerlendirilmiştir. (Öztürk, 2015, s.305).

### **Birinci Dalga Marksist Emperyalizm Kuramları**

Birinci Dalga Kuramlar genel itibariyle 1910'lu yıllarda gelişme göstermiş, Birinci Dünya Savaşı ve onu kapsayan dönemde etkili olmuştur (Öztürk, 2015, s.271-272). Bu dönemde İngiltere'de kapitalizmin yükselişi, diğer önemli Avrupa devletlerinin de endüstrileşmesini teşvik etmiştir. 19. yüzyılda Avrupalı başat güçlerin emperyalist politikaları, sömürge topraklarının paylaşılması için verilmiş olan mücadeleler, Birinci Dalga Kuramcılarının emperyalizme yönelik fikir ve analizlerinin oluşmasında etken olmuştur (Wood, 2016, s.141). Hilferding, Lenin, Bukharin ve Luxemburg gibi klasik marksist kuramcılar temelde Marx'ın mirasını güncel koşullara uyarlamaya çalışmışlardır (Öztürk, 2006, s.276). Bu kuramcılar I. Dünya Savaşı döneminde yaşadıklarından dolayı emperyalizme yönelik görüşleri de o dönemin koşullarını yansıtacak biçimde şekillenmiştir. Birinci dalga kuramcılar için emperyalizm büyük sömürgeci güçler arasındaki siyasi, ekonomik, askeri vb. mücadeleyi ifade etmekteydi (Kurbanoglu, 2019, s.49). Birinci Dalga Kuramcılarının, emperyalizmi algılama ve analiz etme biçimi gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkeler üzerinde kurduğu hâkimiyet ve baskı düşüncesini temele alır (Callinicos, 2009, s.8). Birinci Dalga Kuramcılar, üretken sermayenin millileştirilmesinin pasif kaldığı ve para-sermayenin hareketinin belirgin bir biçim kazandığı erken bir evrenin ürünü olmuştur (Kurbanoglu, 2019, s.49). Bu kuramlar, tekelci kapitalizm perspektifinden, emperyalist güçler arasındaki mücadeleyi ön plana çıkarmış ve küresel kapitalizmin



gelişimini ve sermaye ihracının etkilerini incelemiştir. (Öztürk, 2015: 305). Aşağıda Hilferding, Lenin, Bukharin ve Luxemburg'un görüşlerine yer verilerek bu görüşler özet bir şekilde analiz edilmeye çalışılmıştır.

**Hilferding:** Klasik emperyalizm teorilerinin en önemli temsilcilerinden biri olan Hilferding'in temel varsayımı finans kapitaldir. "Finans Kapital" kavramı ilk defa Hilferding tarafından kullanılmıştır (Andersson, 2004, s.8). Hilferding, modern kapitalizmin gelişmesinde karteller ve tröstlerin rolüne parmak basarak sermayenin 'finans kapital' şekline evrildiğinden söz etmiştir (Eyrice, 2008, s.12). Bu sebeple Hilferding açık bir emperyalizm kavramı yerine kapitalizmin iç gelişimleri ile ilgilendiğinden 'finansal sermaye' kavramını kullanmıştır (Brewer, 2011, s.119-120). Hilferding finans kapitalin kanunlarını ve fonksiyonlarını tanımadan, dönemin ekonomik eğilimlerinin anlaşılamayacağını ileri sürmüştür (Eyrice, 2008, s.12). Finans kapital, kapitalist elitin tek bir elde toplandığı ve hem politik hem ekonomik gücün merkezileştiği en üst seviyedir. Bu durum, sermaye diktatörlüğünün zirvesidir ve diğer kapitalist ülkelerle ve yerel toplumun geniş kesimleriyle çelişir. Bu çatışma, sonunda sermaye diktatörlüğünün yerini işçi sınıfının diktatörlüğüne bırakmasına neden olabilir. Kapitalist devletlerarasındaki çatışmalar, emperyalizmin doğal bir sonucudur. Bu politikalar geniş kitleler arasında memnuniyetsizliğe yol açacak ve toplumsal hareketleri tetikleyecektir. Finans kapitalizme dayalı ekonomik politikalara karşı çıkmanın öncüsü işçi sınıfıdır. İşçi sınıfının finans kapital politikalarına karşı yanıtı, gerici serbest ticaret ideolojisi değil sosyalizm olmalıdır (Hilferding, 1981, s.366-370). Nitekim Hilferding (akt. Bukharin, 2009: 126) günümüz kapitalizminin niteliklerinin farklılaştığını, kapitalizmin 'finans kapitale' dönüştüğünü vurgulamıştır. Hilferding, kapitalizmin dönüşümüyle birlikte kapitalist devletin ekonomiye yönelik pozisyonunun değiştiğini ve 21. yüzyılda liberal devletin yerine müdahaleci bir devletin geçtiğini belirtir (Savran, 2011, s.80). Hilferding'e göre, günümüz kapitalizmde, ulus devletin gücünün arttığı, ekonomik ve askeri kaynakların devletlerin güçlenmesinde kritik bir faktör olduğu vurgulanmaktadır. (Kurbanoglu, 2019, s.60).

**Lüxemburg:** Rosa Luxemburg'un "sermaye birikimi" konusundaki düşünceleri, emperyalizmin kapitalist gelişmenin zorunlu bir sonucu olduğunu savunan ilk önemli Marksist yaklaşımlardan biridir. (Callinicos, 2009, s.76). Luxemburg (2004, s.342) "Sermaye Birikimi" adlı eserinde, emperyalizm, "kapitalist olmayan çevre için verilen rekabet mücadelesinin politik ifadesi" olarak tanımlanmıştır. Lüxemburg, emperyalizm analizini, kapitalizmin kapitalist olmayan coğrafyaların içinde gelişip serpiştiği düşünceleri üzerinde oluşturmuştur. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere Lüxemburg'a göre kapitalizm, hammaddeyi elde etmek için kapitalist olmayan coğrafyalara, üretilen ürünleri pazarlamak için de bir pazara ihtiyaç duyar. Dolayısıyla Lüxemburg'a göre kapitalizmin hayatta kalabilmesi için kapitalist olmayan bir coğrafyaya ihtiyacı vardır (Kurbanoglu, 2019, s.65). Lüxemburg emperyalizm analizinde kapitalist ve kapitalist olmayan üretim biçimleri arasındaki farka odaklanmıştır. Lüxemburg'un emperyalizm analizine de farklılık katan şey budur. Lüxemburg (akt. Andersson, 2004, s.8) için kapitalizm ve emperyalizm arasındaki ilişki Leninist emperyalizm kuramından farklılık göstermektedir. Lenin kapitalizmin son aşamasının emperyalist bir özelliğe sahip olduğunu ifade ederken, Lüxemburg emperyalizmi kapitalizmin daimi bir bileşeni olarak görmektedir. Lüxemburg için kapitalizm daha en başından beri emperyalisttir ve devamlı olarak genişlemesi için kapitalist olmayan pazarlara bağımlıdır (Kurbanoglu, 2019, s.65). Hilferding, sermaye, emek hareketleri ve korumacı devlet politikaları bağlamında kapitalist ekonomik genişleme sürecini açıklamaya çabalamışken; klasik emperyalizm kuramının önde gelen temsilcisi olan Luxemburg ise genişlemenin başarısızlığının ardındaki nedenlerle ilgilenmiştir. Emperyalizm konusundaki analiziyle Luxemburg, Hilferding ve diğer Marksistlerden belirgin bir biçimde ayrılır.

Luxemburg'un odak noktası, artık değer meselesi olarak da bilinen, daha geniş kapsamlı bir ifadeyle eksik tüketimdir. Luxemburg'un bakış açısına göre temel sorun, işçi ve kapitalistlerden meydana gelen bir toplumda piyasanın ihtiyaç duyduğu sermayenin temin edilmesidir. Luxemburg'un tezine göre, sorunu çözenin yolu, kapitalist olmayan pazarlara yönelmekten geçer; çünkü bu, emperyalizmin sermaye birikimi için gerekli olduğu varsayımına dayanır (Barone, 1985, s.27-29;50-51). Luxemburg'un tezine göre, iki ayrı argüman mevcuttur; ilk olarak, artık değerın yeniden yatırıma yönlendirilmesi için kapitalizmin kapitalist olmayan bölgelere doğru yönelmesinin gerekli olduğunun öne sürülmesidir. İkinci argüman ise, dünya hem ulusal devletlere hem de kolonilere bölünürken aynı zamanda kapitalist ve kapitalist olmayan sektörler de ayrılma eğiliminde olmasıdır (Brewer, 1990, s.58-59). Luxemburg'a göre (1951, s.446) emperyalizm, sermayenin kapitalist olmayan alanlarla mücadelesinin politik boyuttaki tezahürüdür. Kapitalist bölgelerin ileri gelişmişlik düzeyi ve bu bölgelerin kapitalist olmayan bölgeleri ele geçirmek için artan mücadelesi, emperyalizmin kanun tanımaz saldırganlığı ve şiddetine yol açmaktadır. Kapitalist olmayan uygarlıkların çöküşü ne kadar şiddetli ve acımasız olursa, emperyalizmin kapitalist birikim sonucunda elde ettiği kazanım da o hızla yok olacaktır. Kapitalizmin ömrünü uzatmanın tarihsel bir yöntemi olan emperyalizm, aynı zamanda kapitalizmin hızlı bir şekilde sona erdirilmesinin de en güvenilir yoludur.

**Lenin:** Luxemburg'un "kapitalizmi sömürgeci bağımlılık ilişkileri geliştirmeksizin varlığını sürdürmeyeceği" yolundaki tezini eleştiren Lenin, aynı zamanda Luxemburg ile paralel olarak emperyalizmi kapitalizmin en son ve en gelişmiş aşaması olarak değerlendirir (Mommsen, 1982, s.47). O'na göre, emperyalizmin en basit tanımı, "kapitalizmin tekeli evresi" şeklindedir. Lenin günümüz emperyalizminde, siyasi egemenliğini elde eden devletlerin emperyalizmden kopamadıklarını, çünkü ekonomik sermayenin egemenliğinin bu ülkeler üzerinde hala etkili olduğunu belirtmiştir (Kurbanoğlu, 2019, s.55). Lenin (2014, s.118) için, bugünkü emperyalizmin bir diğer ayırt edici özelliği, ekonomik ve siyasi koşulların egemenliğidir. Yeni emperyalist dönemde kapitalist tekeller ekonomide ve siyasette en üst sırayı işgal etmiştir; dünyanın paylaşılması tamamlanmış ve İngiltere'nin egemenliği yerini bugün birkaç emperyalist gücün egemenliğine bırakmıştır. Bu mücadele 20. yüzyılın başındaki bütün dönemin en başat özelliğidir (Kurbanoğlu, 2019, s.55). Lenin, emperyalizmi kapitalist dünya ekonomisinin gelişiminde yeni bir evre olarak tanımlar (Lenin, 1934, s.84). Emperyalizmin başlıca ekonomik temeli, tekeldir. Bu tekel kapitalisttir. Yani kapitalizmden doğmuştur ve kapitalizmin rekabetçi koşulları ile devamlı ve ayırt edilemez bir çelişki halindedir. Ancak, tıpkı diğer tekeller gibi, kapitalist tekel de durgunluk ve yozlaşma eğilimine neden olacaktır (Lenin, 1934, s.95). Lenin'e göre (1934, s.85) üretimde ve sermayede görülen yoğunlaşma çok yüksek bir seviyeye ulaşmış ve tekelleri doğurmuştur. Banka sermayesi endüstriyel sermaye ile hareket ederek mali bir oligarşi yaratmıştır. Meta ihracatından farklı olarak sermaye ihracı ayrı bir önem kazanmıştır. Sömürge topraklarını aralarında paylaşan tekeli kapitalist birlikler kurulmuştur. Dünyanın toprak açısından paylaşılması, en büyük kapitalist güçler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu niteliklere göre, emperyalizm; tekellerin ve mali sermayenin hâkimiyetinin belirginleştiği, sermaye ihracının öncelik kazandığı, dünya topraklarının uluslararası tröstler arasında bölüşümünün başladığı ve tüm toprakların en büyük kapitalist ülkeler arasında paylaşımının tamamlandığı bir gelişme evresidir (Sarıöz Gökten, 2018, s.7).

**Bukharin:** Birinci Dalga Kuramcılarında bir diğeri de Nikolay Bukharin'dir. Bukharin fikirlerini ve analizini oluştururken Hilferding'in "finans kapitalini" çıkış noktası olarak almıştır (Bukharin, 2009, s.16). Bukharin'in fikirleri Hilferding ve Lenin ile paralellik taşımasına rağmen, sermayenin konumu ile ilgili fikirleri ile Hilferding ve Lenin'den ayrılır. Diğer teorisyenler

kapitalizmin sermayenin milletlerarası olma sürecine etki ettiğini ifade ederken, Bukharin sermayenin millileşmesi ve milletlerarası olma sürecini de hızlandırdığını savunmuştur (Brewer, 2011, s.125). Bukharin (2009, s.124) günümüz siyasetinin temel amaçlarını analiz ederken, Hilferding'in 'finans kapital' kavramının önemine parmak basarak bu ilişkiyi çok iyi analiz ettiğini ifade etmiştir. Bukharin, Hilferding' in tanımlamış olduğu finans kapitalin amaçlarını kabul ettiğini açıklamıştır. Bukharin (2009, s.134) de Hilferding gibi emperyalizm kavramını 'finans kapitalin politikası' olarak tanımlayarak emperyalizm analizini meydana getirmiştir (Kurbanoğlu, 2019, s.62). Bukharin emperyalizm analizinde emperyalizmin geçmişteki 'yayıma' ve 'genişleme' kavramlarından farklı olduğunu ortaya atmıştır. Bukharin'in görüşüne göre monopolleşme eğilimi mücadelenin bitmesi anlamını taşımamakta aksine mücadelenin daha da çetin hale gelmesi anlamına gelmektedir. Bu görüşüyle Bukharin Lenin'den ayrılır. Mücadeleyi yalnızca, dünya genelinde oluşturulacak tekelci hâkimiyet sona erdirecektir ki Bukharin bu aşamaya ulaşmadan, kapitalizmin ortadan kalkacağına inanmaktadır. (Brewer, 1990, s.115). Bukharin'in görüşüne göre, ekonomik faaliyet sahalarının genişlemesi tarımsal kullanım alanlarını milli kartellerin ve hammadde piyasalarının kullanımına açık hale getirir, satış piyasasını ve sermaye yatırım sahalarını genişletir. Gümrük siyaseti yabancı devletlerle mücadeleyi artırır, aşırı kâr elde edilmesine ortam hazırlar ve damping'in devreye girmesine sebep olur. Sistem ise bir bütün olarak tekelci oluşumların kâr miktarlarının artış göstermesine sebebiyet vermektedir. İşte finans kapitalin bu politikası emperyalizmdir (Bukharin, 1929, s.107). Bukharin'e göre, karteller ve tröstlerin itici gücü onları finanse eden özel bankalar gibi finans kuruluşlarıdır. En ilkel biçimi meta değişimi ve bir üst örgütsel aşaması devletlerarası tröstler olan uluslararasılaşma süreci, banka sermayesinin de uluslararasılaşmasına katkı sağlamış ve ortam hazırlamıştır. Banka sermayesi, endüstri sermayesine evrilmiş bu da özel bir kategorinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu finans kapitaldir. Finans kapital, sermayenin her yana sirayet eden bir şekli olarak ortaya çıkmıştır ve devletin sınırlarının genişletmesini istemektedir (Bukharin, 1929, s.58).

### **İkinci Dalga Marksist Emperyalizm Kuramları**

İkinci Dalga Marksist Emperyalizm Kuramları olarak bilinen kuramlar genel itibariyle kalkınma ekonomisine yönelik tartışmalardan meydana gelmiş ve gelişmemiş Üçüncü Dünya Ülkelerinin gelişmedeki başarısızlığını ifade ve analiz etmek için geliştirilmişlerdir (Brewer, 2011, s.176). Birinci dalga emperyalizm kuramlarında büyük devletlerin arasındaki mücadele analiz edilirken ikinci dalga emperyalizm kuramları ise daha çok merkez ve çevre devletlerin arasındaki ilişkilere odaklanmıştır (Sarıöz Gökten, 2018, s.8). Kendilerine bağımlılık ekolü adı da verilen bu kuramcılar milletlerarası devletler sisteminin merkez ve çevre ülkeler arasındaki eşitsiz ayrım üzerinden hareket ettiğini belirtmiş, ayrıca merkezdeki ülkelerin kendi mali çıkarları için çevresindeki ülkeleri sömürdüğü fikrini savunmuşlardır (Kurbanoğlu, 2019, s.75). Bu kurama göre çevre devletlerdeki endüstri kuruluşları yabancı ortaklıkların hâkimiyeti altındadır ve bu ülkelerdeki burjuva sınıfı içerisinde merkez ülkeler ile işbirliği yapan komprador (yabancı ortaklıklar yararına çalışan yerli acentalar) bir burjuvazi sistemi vücut bulmuş haldedir (Hülagü, 2018, s.184). İkinci Dalga Marksist Kuramlarının savunduğu genel düşünce azgelişmiş ülkelerin gelişmemesindeki en büyük temel etken azgelişmiş bu ülkelerin kapitalist ülkeler tarafından sömürülmesidir. İkinci dalga kuramcılarının görüşüne göre bu sömürü düzeni bertaraf edilmedikçe bu ülkelerin sanayileşmesi ve gelişmesi olanaksızdır (Kurbanoğlu, 2019, s.90).

Çalışmanın bu alt başlığında ikinci dalga marksist emperyalizm kuramını daha iyi anlayıp analiz edebilmek için ikinci dalga kuramcılarından Baran ve Amin'in görüşlerine yer verilecektir.



**Baran:** Paul Baran, Marksist kuramcılar içinde kısıtlı oranda gelişmişliği ifade eden ve kısıtlı oranda gelişme imkânı bulmuş ülkeler ile kapitalizmi birlikte değerlendiren kuramcılardandır. Baran'a göre kapitalizm, emperyalizmden ayrı tutulamaz (Sarıöz Gökten, 2018, s.10). Baran'ın kuramındaki en önemli nokta kapitalist sisteme ve emperyalist ülkelere meydan okumak için Üçüncü Dünya Ülkeleri denilen azgelişmiş ve gelişmemiş ülkelere bir yol haritası sunmasıdır. Baran'a göre, gelişmiş kapitalist devletlerle azgelişmiş devletlerarasındaki mali ilişkiler endüstrileşmiş devletlere hammadde pazarlanmasına olanak tanır (akt. Başkaya, 2015, s.79). Sanayileşmiş ülkelere, gelişmemiş ülkelere yapılan yatırımlar neticesinde elde edilen kârların sanayileşmiş ülkelere aktarımı, azgelişmiş bu ülkeleri yatırım kaynaklarından mahrum bırakmaktadır. Bu sebeple ABD başta olmak üzere diğer kapitalist sanayileşmiş ülkeler azgelişmiş ülkelerin sanayi atılımı yapmasına karşı çıkmaktadır. Çünkü sanayisi gelişmiş ülkeler için azgelişmiş ülkeler adeta ucuz hammadde kaynağıdır. Gelişmiş ülkeler bu hammadde kaynağı olan ülkelere ucuz ham maddeyi alıp işleyerek kâr getirisi yüksek işlenmiş mallar üretirler. Daha sonra azgelişmiş ülkelere bu malları fahiş fiyatlarla pazarlarlar. Bu ticaret ilişkisi azgelişmiş ülkelerin ekonomisi üzerinde büyük bir kayıp oluşturarak ödeme sorunlarına sebebiyet vermektedir. Bu ödeme sorunu da azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere olan bağımlılığındaki en büyük etkidir (Arslan, 2006, s.52). Baran kuramında temel olarak bu bağımlılık ve ticari kısır döngü ilişkisi üzerinde durmuştur. Baran'a göre (akt. Brewer, 2011, s.168) uluslararası ticari rekabet, yeni sanayileşmekte olan azgelişmiş devletlerin ekonomik gelişiminin önünü keser ve bu da azgelişmiş ülkelerde tekeli sanayinin doğmasına ortam hazırlar. Baran ayrıca (akt. Başkaya, 2015, s.79) yabancı sermayeyi ülkelerin ekonomisinin gelişmesindeki en büyük tehlike olarak görmektedir. Yabancı sermaye nedeniyle hammaddelerin uluslararası ortaklıklardan sağlanması üretim sonucunda elde edilen kârların büyük bir bölümünün sanayileşmiş ülkelere akmasına neden olmuş bu da azgelişmiş ülkelerin ekonomilerinin gelişmesine ket vurmuştur. Baran bu nedenle yabancı sermaye egemenliğine son verilmeden azgelişmiş ülkelerin endüstrileşmesinin mümkün olamayacağını vurgulamıştır. Baran'ın sunduğu reçeteye göre azgelişmiş bu ülkelerin ekonomik kalkınmalarındaki tek koşul devletin kontrollü sanayileşme hamlesiyle endüstriyel ilerlemeyi teşvik etmesi ve yönlendirmesidir (Başkaya, 2015, s.79-80).

**Amin:** İkinci Dalga Marksist Emperyalizm kuramcıları içinde Bağımlılık Okulunun önemli temsilcilerinden olan Samir Amin'in fikirleri önemli bir yer tutmuştur. Amin'in görüşüne göre kapitalizm ile emperyalizm tarihsel süreç boyunca her zaman içi içe olmuş ve beraber yürümüşlerdir. Amin kapitalizmin tarihsel süreç boyunca her zaman emperyalizm ve çevre-merkez kutuplaşmasını içerdiğini küreselleşmenin bu kutuplaşmayı derinleştirdiğini savunmuştur (Amin, 2010, s.34). Amin'e göre kapitalist sistem artık çağdışı kalmış bir sistemdir. Çünkü kapitalizm dünyanın genelini düşünen bir sistem olmaktan ziyade sermayenin sanayileşmiş emperyalist devletlerin hâkimiyetinde olması gerektiğini savunan bir sistemdir. Kapitalist sistemde doğal kaynaklar genel itibarıyla ayrıcalıklı bir azınlık tarafından kontrol edilir ve ülkeler arasında eşitsiz bir şekilde paylaşılır (Amin, 2010, s.34-35). Günümüzde de kapitalizm yenileşmeye ve eleştiriye açık bir sistem olmaktan uzaktır çünkü sadece bir avuç azınlığın çıkarlarının muhafaza edildiği bir sistemde yenileşme ve eleştirinin olması mümkün değildir (Amin, 2017b). Amin'e göre kapitalizmin yansıması olan liberalizm merkez ülkeler adı verilen sanayileşmiş ülkelerin yararına çalıştığı ve çevre ülkeler adı verilen az gelişmiş ülkelerin sömürüldüğü bir dünya düzenini savunduğu için dünyayı kargaşaya iten ve savaşla yoğrulmuş politik bir sistemdir (Amin, 1993b, s.31). Amin'in görüşüne göre kapitalizm tüm bu sebeplerle birlikte tüm insanlığın sonunu getirmeye çalışan bir sistem olduğu için yıkılmalı ve kapitalizm yerine daha adil ve insan haklarını gözetilen devlet destekli bir sosyalizm sistemi

kurulmalıdır (Dembele, 2012, s.189). Amin'e göre kapitalizmin yıkılması ancak az gelişmiş ülkelerin bir araya gelerek bir enternasyonalizm kurması ve emperyalist ülkelere başkaldırısı ile mümkün olabilir (Amin, 2018c, 135). Amin kuramında kapitalizmde sınıflar arası çelişki yerine uluslararası çelişki ve kutuplaşmayı ele almış ve bu kutuplaşmayı merkez-çevre kutuplaşması olarak adlandırmıştır (Kurbanoglu, 2019, s.155). Az gelişmiş ülkeler Amin'in görüşüne göre ülkelerinde endüstrileşme ve kalkınmayı gerçekleştirmek için kapitalist sistemden derhal bir biçimde kopmalı ve kendi ulusal ihtiyaçlarını göz önüne alarak kapitalist devletlerden bağımsız şekilde bir kalkınma modeli ortaya koymalıdır. Bu kopuşun gerçekleşmesi için de az gelişmiş ülkelerin sanayi atılımları yapmasının zorunlu olduğu ve beş tekele (teknoloji, doğal kaynaklara ulaşım, para ve finans sistemi, iletişim araçlarının kontrolü ve kitle imha silahları) karşı çıkılması gerektiği tezini ortaya atmıştır (Amin, 2018c s.97). Amin'in emperyalizm kuramına göre ise emperyalizm, Lenin'in savunduğu gibi kapitalizmin en yüksek aşaması değil, kapitalist yayılmanın ana unsurudur (Amin, 2001, s.6-10). Günümüz emperyalizmi, finansallaşmış tekeller kapitalizminin dünya hâkimiyetine sahip olduğu bir egemenlik biçimidir (Dembele, 2012, s.168). Amin emperyalizmin tarihsel süreç içinde ilk olarak merkantilist dönem, ikinci olarak endüstri inkılabının gerçekleştiği ve yaşandığı dönem, üçüncü olarak savaş sonrası dönem (1945-1990), dördüncü olarak ise oluşma aşamasında olan günümüzdeki yeni küreselleşme dönemi olmak üzere dört farklı dönemden geçtiğini ifade etmiş ve her dönemin kendine özgü özelliklerinin bulunduğunu savunmuştur (Kurbanoglu, 2019, s.168). O'na göre günümüzde emperyalizm piyasa ve doğal kaynakların kontrolünü ele geçirme ve çevre ülkelerin işgücü ve emek kaynaklarını kontrolünü devam ettirme gibi amaçları süregelenle birlikte, SSCB'nin dağılması ve milliyetçi politikaların yerini neo-liberalizme bırakmasıyla yeni bir aşamaya geçmiştir (Sarıöz Gökten, 2018, s.11). Amin, günümüz emperyalizminin TRIAD (üçlü) ismini verdiği ABD liderliğindeki -ABD, Avrupa (AB) ve Japonya- ortaklaşa emperyalizm biçimine dönüştüğünü belirtmiştir. Bahsedilen bu yeni kolektif emperyalizm dönüşümü, dünyada tek kutuplu ülke hâkimiyetinin TRIAD kolektif emperyalizmine dönüşümüne de zemin hazırlamıştır. Bu emperyalist ülkeler dünyadaki kaynakları ortaklaşa bir şekilde sömürür, beş tekel gücü kontrolünde tutarlar ve hâkimiyetlerini askeri güce dayandırarak uygularlar (Amin, 2016c, s.51). Amin'e göre günümüzdeki emperyalizm uygulamasında I.ve II. Dünya Savaşlarında olduğu gibi devletlerarasında silahlı mücadele olmayacaktır, çünkü bu kolektif güçler arasında tam anlamıyla bir uyum söz konusudur (Amin, 2010, s.14).

### **Üçüncü Dalga Marksist Emperyalizm Kuramları**

Üçüncü Dalga Kuramları olarak isimlendirilen bu "Yeni Emperyalizm" kuramları emperyalizm kavramının kapitalizmden bağımsız olarak düşünülmemeyeceğini, kapitalizmin dünyada etki ve yayılma alanının genişledikçe emperyalizmin de buna eşlik edeceğini savunurlar (Suvandi, 2015, s.37). Emperyalizm ve kapitalizmin iç içe geçmiş bu tarihsel birliktelik özelliği nedeniyle yeni emperyalizm kuramcıları emperyalizm kavramının klasik kuram ile açıklanamayacağı görüşünü ortaya atarlar. Tüm bu özellikler bakımından da üçüncü dalga kuramlar ikinci dalga kuramcılarının görüş ve analizlerini devam ettirme eğilimindedir (Sarıöz Gökten, 2018, s.11). Yeni emperyalizm kuramı; kapitalizmi uygulamada geç kalmış ülkelere ve dünya devrimine odaklanmak yerine reformist önerilere odaklanmıştır (Öztürk, 2015, s.294, s.306). Bu yeni emperyalizm aşamasında sermaye birikiminin merkezileşmesi, finansal sermayenin politikada oynadığı rolün keskinleşmesi, tekellerin ezici üstünlüğü, sermayenin ihracı ve dünyanın etki alanlarına ayrılmasıyla hayat bulmuştur (Sarıöz Gökten, 2018, s.11). Küreselleşme teorisinin reddedilmesi, üniter ulus-devlet yapısının dünyada öneminin devam ettiğinin vurgulanması, kapitalizmin ortaya çıkardığı çevresel problemlere

karşı hassasiyetinin söz konusu olması yeni emperyalist kuramcılar arasında fikir birliğine varılan tezler olarak öne çıkmaktadır (Öztürk, 2015, s.294).

Bu çalışmada üçüncü dalga marksist emperyalizm kuramını daha iyi analiz edebilmek amacıyla belirtilen kuramın savunucularından Magdoff, Wood ve Foster'in görüşlerine yer verilmeye çalışılacaktır.

**Magdoff:** Harry Magdoff kapitalizm ortaya çıktığı dönemden beri dünyadaki sistemin bir parçası olduğunu ve emperyalist yayılmanın her daim kâr arayışı içinde olan kapitalizmin doğal bir neticesi olduğu savunmuştur (Foster, 2006, s.62). Magdoff'un "yeni emperyalizm" olarak tanımladığı modern emperyalizm kavramı 1880'lerden I. Cihan Harbi'ne kadar geçen zaman dilimini tanımlamak için kullanılır. Bu dönemin en başat özelliği emperyalist sömürgeci dünya düzeni içinde İngiltere'nin finansal üstünlüğüne ABD'nin meydan okumasıdır (Magdoff, 2006, s.137; 2006, s.139). Bu yeni dönemde İngiltere dünyada başat "güç" olma özelliğini kaybetmiş ve ancak güçlü rakipler sisteminde kendine yer bulan bir devlet olmuştur. Bu bakımdan bu yeni dönem ABD, Almanya, Fransa, İtalya ve ilk kez Avrupalı olmayan bir ulus olarak Japonya'nın ortaya çıkmasıyla önceki dönemlerden farklılık gösterir (Magdoff, 1997, s.33). Bu dönemde sömürgeci emperyalist devletlerin artış göstermesiyle emperyalist sömürgeci büyüme hız kazanarak bağımsız olan toprakların paylaşılmasına yönelik büyük bir rekabet yaşanmıştır. Bu rekabet zamanla tepe noktasına ulaşarak sömürgeleştirilmemiş yeni alanlar üzerinde kontrol sağlanmasına ortam hazırlamıştır (Magdoff, 2006, s.49). Magdoff'a göre yeni emperyalizm döneminin öne çıkan en önemli özelliği dünyada tekelleşme sürecinin hız kazanması, kârlı ve yeni endüstri dallarında faaliyet yürüten çok uluslu şirketlerin hem merkez hem de çevre ülkelerde ekonomik denetimi ele geçirmeye çalışmak için atılım yapmasıdır (Magdoff, 2006, s.141). Sermayenin devletlerarası bir nitelik kazanmasıyla birlikte sermaye ihracı ivme kazanmış, ekonomik güç büyük şirketler ve ekonomik kurumlarda toplanmıştır. Yeni sanayi dallarının ortaya çıkışı ile birlikte bu endüstri dallarının aktif bir şekilde işleyebilmesi için büyük sermaye yatırımlarının yapılması gerekli olmuş bu durum da yeni yatırımları finanse edebilecek bankacılık sektörünün gelişimine ortam hazırlamıştır (Magdoff, 1974, s.27-28). Sanayileşme furçasına eşlik eden dünya ticaretindeki genişleme dünyada sosyal, politik ve ekonomik gelişmelere de etki etmiş bu etki de ekonomik rekabetin ivme kazanmasına, yüksek gümrük siyaseti uygulamasının yeniden uygulamaya konmasına ve militarizmin yeniden uyanmasına ortam hazırlamıştır (Sarıöz Gökten, 2018, s.12). Magdoff az gelişmiş üçüncü dünya ülkelerinin emperyalizm tehdidi ile karşı karşıya kaldığını belirtmiş ve bu ülkelere çözüm önerileri sunmuştur. Kapitalizmin reforme edilmesinin ve ıslahının gelişmemiş üçüncü dünya ülkelerine herhangi bir katkısı olmayacağını belirten Magdoff, belirtilen ülkelerdeki ulusların öncelikli görevinin emperyalist sistemin tüm araçları ve kendisiyle mücadele etmek olduğunu ifade etmiştir. Bu mücadele kalkınma ve bağımsızlık için mutlak bir koşuldur (Magdoff, 2006, s.195). Kısaca olarak açıklamak gerekirse yeni emperyalizm döneminde emperyalizm kavramı bir yayılmacı politikadan çok bankaların ve iktisadi sermayenin hâkimiyeti biçimine dönüşmüş ve emperyalist devletler mücadele etmekten çok uzlaşma yoluyla kaynakların paylaşılması politikası gütmüşlerdir. Bu dönem artık emperyalizmin tüm dünya geneline yayıldığı, ABD hâkimiyetinin yerleştiği bir dönem olmuştur (Kurbanoglu, 2019, s.96).

**Wood:** Üçüncü Dalga Marksist Emperyalizm Kuramına önemli katkılar veren bir diğer önemli kuramcı Ellen Meiks Wood'dur. ABD'nin başat emperyalist bir devlet olarak ortaya çıkması ve dünya hâkimiyetini ele geçirmesi yeni emperyalizm kavramının ortaya çıkışında önemli bir kilometre taşı olmuştur (Wood, 2016, s.145). Wood'a (2016, s.145) göre klasik emperyalizm dönemi esas itibarıyla

I. Dünya Savaşı'nın bitişiyle son bulduysa da yeni emperyalizm dönemi ancak II. Dünya Savaşı'nın bitişiyle vuku bulmuştur. Wood yeni emperyalizmi emperyalist devletlerle sömürgeler arasındaki bir ilişkiden ziyade bağımsız ülkeler arasındaki girift bir ilişki olarak tanımlamıştır (Wood, 2016, s.146). Kapitalist emperyalizm genel hatları ile dünyayı ekonomik olarak güdümüne alan bir ulus devletler dünyası ve yoğun bir jeopolitik ve de askeri mücadele dönemi olarak tanımlanırken, yeni emperyalizm döneminde bu mücadele ekonomik eksene ve mali hâkimiyet arzusuna dönüşmüştür (Wood, 2016, s.146). Wood'a göre bu yeni emperyalizm döneminde ABD İkinci Cihan Harbinden en başat askeri ve ekonomik güç olarak sıyrılmayı başarmış ve yeni emperyalizm döneminin liderliğini üstlenmiştir (Wood, 2016, s.146). Wood'a (2004, s.43) göre kapitalist emperyalizm döneminde; ekonomik güç politik ve askeri güçten ayrıdır ve evrenselleşmiş bir ekonomik sistem vardır. Yeni emperyalizm döneminde ise sermaye ulus devletlerin sınırlarını aşarak küresel bir hâl almıştır. Bu dönemde askeri kuvvet belki de tarihsel süreç içinde ilk kez topraklarını genişletme ve ticaret yollarının fiziki hâkimiyetinden çok rakip ülkelerin ekonomilerini askeri müdahaleye girmeden mali politikalarla hâkimiyet altına almayı amaçlamıştır (Wood, 2016, s.161; 2016, s.175). Wood (2016, s.172) yeni emperyalizm kavramını küreselleşme kavramıyla ilişkilendirmiş ve bu emperyalizm biçimini siyasi egemenlikten çok iktisadi egemenlik olarak görmüştür. Bu küresel emperyalizm sisteminin ayakta kalabilmesi için de çoklu bir devletler sistemine ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Yeni emperyalizmde emperyalist güçlerle birlikte onlara bağımlı devletlerin de evrensel sermayenin hâkimiyeti için vazgeçilmez bir unsurdur. Bu da kaçınılmaz olarak çoklu devletler sisteminin gerekliliğini kaçınılmaz kılmaktadır (Wood, 2004, s.50). Wood'a (2004, s.49) göre yeni emperyalist dönemin temel unsuru dünya genelinde piyasa zorunluluklarının dayatılmasıdır. Bu sebeple emperyalist devletler diğer ülkelerdeki kapitalist ekonomilerin gelişmesini istemezler, bundaki amaç bu ülkeleri piyasa zorunluluklarına karşı savunmasız kılmaktır. Wood sosyal ve toplumsal dönüşümlerin gerçekleşmesi için ulus devletleri vazgeçilmez bir etken olarak görmüş, ulus devletlerin kapitalist sistemin devamı için anahtar bir rolünün olduğunu ifade etmiştir (Wood, 2004, s.49).

**Foster:** Üçüncü Dalga Marksist Emperyalist Kuramcılar içinde değineceğimiz son kuramcı Foster'dir. Foster'in bakış açısına göre emperyalizm bir milletin istek ve ihtiyaçlarından ziyade yönetici kesimin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dizayn edilmiş bir sistemdir. Emperyalist politikanın demokrasi ile hiçbir bağlantısının olmadığı ileri süren Foster, emperyalizmin yayılmacı politikasını bir ülkenin uluslararası siyasette izlediği yolu kendi çıkarları için yönlendiren güçlü kesimin eylemleri olarak görmenin yetersiz olacağını ifade etmiştir (Sarıöz Gökten, 2018, s.12). Kapitalizmin tekelci döneminde ulus üniter devletler ve ona bağlı olan şirketler rakip devletleri alt etmeye çalışarak dünya iktisadi sistemini ellerinden geldiğince kendi yatırımları için açık tutmaya gayret göstermişlerdir. Sermaye ve birikim konularındaki bu mücadele dünyanın değişik bölgeleri için bir rekabet ortamının oluşmasına da zemin hazırlamıştır. 1950'lerde başlayan dönemde ABD hâkimiyeti gitgide İngiliz hâkimiyetinin yerine geçmiş bir diğer taraftan da SSCB az gelişmiş ülkelerdeki devrimci girişimlere hareket olanağı sağlayarak güçlü kapitalist devletlerin askeri işbirliğine zemin hazırlamış bu zemin de ABD'nin hâkimiyet alanının genişlemesine imkân tanımıştır (Foster, 2005, s.38). Foster emperyalizmin dünyadaki barbarlık ve terörizmi besleyerek yayıldığını ifade etmiş, bu yayılmanın önünde set oluşturabilecek tek unsurun da sosyalizmin devletlerde vücut bulması olarak açıklamıştır (Foster, 2005, s.168; 2015, s.186). Foster'a (2015, s.17) göre kapitalist sistemde finansallaşma oldukça artış göstermiş bunun da üç temel yansıması olmuştur. Bunlardan birincisi; gerçek sermayeye nazaran finansal sermayenin büyümesiyle ülkelerin ekonomik açıdan istikrarsızlaşarak devletlerin borcunun milli gelire olan etkisinin artış göstermesidir. İkincisi; finansallaşmanın artmasıyla küresel düzeyde ticaret mallarının artış göstermesi ve etki alanlarının

yayılmıştır. Üçüncü ve son yansıması ise finansallaşmanın etkisiyle dünyadaki iktisadi sistemin daha istikrarsız bir yapıya ulaşmasıdır (Sarıöz Gökten, 2018, s.13). Foster, ek olarak emperyalizmde “çevresel emperyalizm” terimine değinmiştir. Kapitalizm, kendi iç çatışmalarından kaynaklanan bir netice olarak çevreye zarar verme eğilimindedir. Foster çevresel emperyalizm kavramını detaylandırmış ve kapitalizmle olan serüvenini analiz etmiştir. Bu analiz şu şekillerde açıklanabilir; a) Çevresel emperyalizm, bazı ülkelerin kaynaklarını yağmalayarak ve diğer ülkelerin bağlı olduğu ekosistemleri dönüştürerek kendini göstermektedir. b) Kaynakların kullanımı ve aktarımıyla kitlesel nüfus ve emek hareketlerinin birleşimi. c) Emperyalizmin hâkimiyetini güçlendirmek amacıyla ulusların çevresel bağlamda savunmasız durumda olmalarından faydalanarak; çevresel atıkların az gelişmiş ülkelere gelişigüzel bir biçimde boşaltılmalarıyla kapitalist yayılmayı sınırlandıran küresel bir “metabolik çatlağın” meydana gelmesidir. Foster’a (2005, s.303-315) göre çevresel emperyalizm evrensel doğal kaynakların kapitalist dünya sistemine hâkim birkaç ülkenin çıkarına hizmet edecek biçimde bir politika ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kapitalizm gibi emperyalizm de tarihsel süreç içinde değişim geçirmektedir (Sarıöz Gökten, 2018, s.14).

**David Harvey:** Bu çalışmanın amacı emperyalizm üzerine yapılmış önemli çalışmalardan birisi olan David Harvey’in “Yeni Emperyalizm” kitabını analiz ederek emperyalizm araştırmalarındaki yerini belirlemek ve “Yeni Emperyalizm” kitabını okuyacak kişilere bir arka plan sunmaktır.

Bu nedenle araştırmanın temelini oluşturan David Harvey’in emperyalizm hakkındaki görüşleri ve “Yeni Emperyalizm” kuramı çalışmada bulgular ve sonuç bölümünde geniş bir biçimde karşılaştırmalı olarak ele alındığı için bu alt başlıkta yalnızca David Harvey’in hayatı hakkında bilgi verilmiş ve Harvey’in temel görüşleri özet bir biçimde anlatılmıştır.

Son dönemin en çok referans verilen, en etkileyici sosyal kuramcılarında biri olan antropoloji profesörü David Harvey 1935 yılında İngiltere, Gillingham’da dünyaya gelmiştir. 1961’de Cambridge Üniversitesi’nde coğrafya alanında doktorasını tamamlamış, ardından Bristol Üniversitesi’ndeki çalışmaları ile akademi camiasında adından söz ettirmiştir. 1969’da ABD, Baltimore’daki Johns Hopkins Üniversitesi’ne geçen Harvey, burada kendisini yeni ortaya çıkmış olan radikal ve Marksist coğrafyanın merkezine yerleştirmiştir. 1970’lerin ortalarından itibaren hızla değişen düşünce dünyasının ve ekonomik sisteminin dönüşümünü aydınlatmaya yönelik olarak Harvey’in temel çabası, özellikle Marksist paradigmadan gelmektedir. 1971 yılına gelindiğinde ise Clark Üniversitesi’nde kurulmuş olan Antipode Dergisi dergisine katkı veren Harvey bu yıllarda dergideki yazılarıyla ön plana çıkmıştır. Harvey özellikle 1972’de yayımlanan ünlü makalesinde, getto oluşumuyla ilgili olarak "devrimci teori" ve "devrimci pratik vasıtasıyla meşru kılınan" teorinin kökenini tartışmaya açmıştır (Akbulutgiller, 2015, s.492). Ortodoks Marksizm’e olan bağlılığı ve şehir planlamasından reel siyasete kadar geniş bir yelpazede verdiği eserlerle, dünyaya dair özgün bir yorum ve benzersiz bir duruş sergileyen Harvey Rosa Luxemburg’un Sermaye Birikimini temel alarak, hatta bazı yorumculara göre ötesine geçerek, Marksizm’in klasik literatürüne önemli bir katkı sunmuştur. “El koyarak birikim” ya da “mülksüzleştirme yoluyla birikim” gibi kavramlarla emperyalizm literatürüne önemli katkılar sunan Harvey, tüm bu görüş ve çalışmaları ile üçüncü dalga marksist emperyalizm kuramcıları içinde önemli bir yer tutmakta olduğu günümüzde tüm otoriteler tarafından kabul gören bir gerçekliktir (Akbulutgiller, 2015, s.492). Harvey, akademik çalışmaları kapsamında çeşitli üniversitelerde dersler ve konferanslar vermiş, birçok dile çevrilen kitaplar ve ses getiren makalelere imza atmıştır. New York Şehir Üniversitesi’nde (CUNY) antropoloji profesörü



olarak 2001 yılında göreve başlayan Harvey, halen aynı üniversitede yürüttüğü çalışmaları ve görüşleri ile günümüzde de insanlığa ışık olmaya devam etmektedir (Akbulutgiller, 2015, s.492).

### Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmış ve konu kapsamındaki literatür betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırma yapılırken “emperyalizm kavramı, emperyalizmin tarihsel süreçteki gelişimi, emperyalizm kuramları, marksist emperyalizm kuramları ve marksist emperyalizm kuramcılarında Hilferding, Lenin, Bukharin, Luxemburg, Baran, Amin, Magdoff, Wood, Foster gibi kuramcılarının görüşleri” ile ilgili makale, tez ve çalışmalardan elde edilen bulgular kuramsal çerçeveyi oluşturmak için bir araya getirilmiştir. Daha sonra David Harvey’in “Yeni Emperyalizm” kitabı bölümler halinde analiz edilmiş ve bulgular kısmı oluşturulmuştur. Sonuç ve tartışma kısmında ise Harvey’in kitabından elde edilen bulgular ile literatürdeki yayınlar karşılaştırılarak sonuç ve tartışma kısmı meydana getirilmiştir.

### Bulgular

Araştırmanın bulgularına David Harvey’in “Yeni Emperyalizm” Kitabı’nı analiz ederek ulaşılmıştır. Harvey Üçüncü Dalga *Marksist Emperyalizm Kuramına* katkı veren en önemli kuramcılardan birisidir. Harvey’in “yeni emperyalizm” kuramını en ince ayrıntısına kadar incelemek ve diğer marksist emperyalizm kuramcıları ile Harvey’in kuramını karşılaştırarak analiz edebilmek için Harvey’in 2003 tarihinde kaleme aldığı “*Yeni Emperyalizm*” kitabı bölümler halinde geniş bir perspektifte incelenmiş ve bulguları bölümler halinde aktarılmıştır.

#### 1.Bölüm: Emperyalizm Politikalarında Petrolün Rolü

##### 1.1. Her Şey Petrolle İlgili

Harvey eserine küresel kapitalizmin mevcut durumuna ve bu kapitalizmde “yeni” (çağdaş, modern) bir emperyalizmin oynayabileceği role tarihsel-coğrafi materyalizm perspektifi üzerinden bakmakla başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Britanya iktidarının düşüşte olduğunu, parçalanmaya başladığını, küresel iktidarın ABD’ye geçmeye başladığını, bu dönemde ABD’nin barışçıl çevreleme politikası ile itibarını artırma konusundaki doktrinini vurgulamak gerekir. 2002 ve 2003 yıllarına gelindiğinde Amerikan medyasında ABD İmparatorluğu fikri ve ABD emperyalizminin yayılması ile ilgili haberler hızını arttırmaktadır. 11 Eylül trajedisi ABD’nin bu rolünü netleştirmek için büyük fırsatlar sunmuştur. Nitekim hemen paralelinde George W. Bush’un “Birçok ulusta ilerleme ve özgürlüğün tesis edileceği uluslararası bir düzen ve açıklık atmosferi oluşturmak için benzersiz gücümüzü ve etkimizi kullanacağız. Baskı kin ve yoksulluğun yerini demokrasi, kalkınma, serbest pazar ve serbest ticaret umudunun aldığı adil bir barış istiyoruz” sözleri dikkate değerdir ve adeta emperyalist niyetlerle yüklü bir beyandır (Harvey, 2003, s.9-16).

##### 1.2. İki Petrol Üreticisinin Hikâyesi

Nisan 2002’de Venezuela’da gerçekleşen darbe, ABD’de olumlu karşılanmıştır. Latin Amerika’da birçok kişi, bu olayın arkasında CIA’nın (Central Intelligence Agency) olduğunu düşünüyordu. Bu düşünce, daha önce Güney Amerika ülkelerinde yaşanan darbelerin ABD’nin gizli müdahalesiyle ilişkilendirilmesinden kaynaklanıyordu (örneğin, Şili’deki darbe). Bu durum, Irak ve İran’daki benzerliklerle dikkat çekicidir. Temel amaç, ABD’nin çıkarlarına uygun hükümetlerin kurulması ve petrol kaynakları üzerinde kontrol sağlanmasıdır. Bu iddia, ABD’nin Irak’a demokrasi ve insan hakları getirmek amacıyla yaptığı müdahalenin Cezayir’e neden uygulanmadığını sorgulayarak daha iyi anlaşılabilir hale gelir. Sonuç olarak, ABD ve Britanya’nın Irak’ı kurtarmak ve Ortadoğu’ya kendi

ideallerini taşımak için ahlaki bir misyona adanmış izlenimini uyandırıyor. Ancak, asıl nedenler arasında Irak'ta istedikleri şekilde rejim değişikliği yapmak ve petrolü kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak vardı (Harvey, 2003, s.16-19).

### **1.3. ABD Sivil Toplumunun İç Diyalektiği**

Tarihsel olarak, iç sorunlarla başa çıkmak için bazı devletler dış maceralara atılarak veya dış tehditler uydurarak dayanışmayı pekiştirmeye çalışmışlardır. 2002'de ABD'de, ülke içindeki koşullar önceki yıllara kıyasla daha endişe vericiydi. İşsizlik, ekonomik güvensizlik ve piyasa düzenlemesindeki başarısızlıklar gibi bir dizi sorunla karşı karşıyaydı. Bu da toplumdaki eşitsizlikleri arttıran bir probleme yol açtı. ABD'deki Cumhuriyetçi hükümetin ayakta kalmasını sağlayan şey, 11 Eylül saldırılarının yarattığı korku iklimi ve bu korkunun yanı sıra oluşan milliyetçilik duygusuydu. Bu ortamda, El Kaide ile Saddam rejimi arasında bir bağlantı olduğu ve Saddam'ın devrilmesi gerektiği fikri medya aracılığıyla yayılarak halkın bir askeri harekâta ikna edilmesi sağlandı. Bu durum, Cumhuriyetçilerin 1990'lardan beri Irak'a yönelik planlarını uygulayabilecekleri bir ortamın oluşturulmasına yardımcı oldu. Harvey, Amerikan toplumunun yapısını ve 1990-2000 yılları arasındaki sosyo-politik ortamı özetleyerek bu konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. 11 Eylül, neo-muhafazakârlığın yönetimde etkisinin artmasına ve toplumda düzen ve istikrarın sağlanmasına olanak tanımıştır (Harvey, 2003, s.19-24).

### **1.4. Her Şey Petrolle İlgili**

Irak'a karşı savaşa muhalefet edenler genellikle bu çatışmayı sadece bir petrol meselesi olarak gösterirler. ABD hükümeti ise bu iddiayı ya hemen reddeder ya da tamamen görmezden gelir. Elbette ki petrol ABD için hayati bir öneme sahiptir, ancak Irak'a yapılan askeri müdahalenin sadece bu temele dayandırılması, olayı tam olarak açıklamaya yetmez. Bu sadece Irak'ı değil, aynı zamanda küresel kapitalizmle ilişkili olarak Ortadoğu'nun jeopolitik durumunu ve önemini de düşünmeyi gerektirir. Resmi söylemde de bu hususa vurgu yapılır. Irak'taki rejim değişikliği planının demokratik ve ABD yanlısı bir hükümetin bölgeye fayda getireceği, hatta belki de benzer rejim değişikliklerine diğer bölgelerde de yol açabileceği ifade edilir. ABD'nin bölgeye jeopolitik ilgisi uzun bir geçmişe sahiptir. 1950'lerde, ABD bölgede bir dizi açık ve gizli operasyona başladı. Bunların en önemlisi, İran'daki Musaddık hükümetinin devrilmesiydi. Bu sayede ABD'nin petrol rezervleri üzerindeki kontrolü arttı. ABD, bölgedeki kontrol gücünü 1973'e kadar dolaylı olarak sürdürdü (İran ve Suudi Arabistan gibi vekil devletler aracılığıyla). Ancak, 1973'teki petrol boykotu ve 1979'daki İran'daki Şah'ın düşüşü bu dolaylı kontrolün sona ermesine neden oldu. Bu nedenle, ABD, bölgedeki kontrol gücünü artırmak için üstü kapalı bir şekilde Irak ve Kuveyt savaşını destekledi. Körfez Savaşı, Irak açısından net bir sonuca varmasa da bölgede ABD'nin askeri varlığını güçlendirdi ve 1990'ların başından itibaren ABD kuvvetlerini çeşitli gerekçelerle bölgeye konuşlandırdı. Bölgedeki petrol kaynaklarına erişim için yapılan bu jeopolitik hamleler, bir tür askeri çözüm planına hazırlık olarak görülebilir. ABD, bu askeri çözüm planını savunurken, dünya kamuoyuna bunu "Dünyanın ekonomik güvenliğini koruma" şeklinde yansıtmakta ve dünyaya güvence vermek istemektedir (Harvey, 2003, s.24-30).

## **2.Bölüm: Güç ve Hegemonya**

### **2.1. Amerika'nın Gücü Nasıl Büyüdü**

Harvey, "Amerika'nın Gücü Nasıl Büyüdü" bölümünde (s.30-36), emperyalizmin Kapitalist Emperyalizm olarak adlandırılan türünü iki farklı perspektiften ele almıştır. Birincisi, "devlet ve

---

imparatorluk siyaseti" olarak tanımlanan gücün bir bölgenin hâkimiyetine, kaynakların politik, ekonomik ve askeri amaçlarla kullanılmasına dayanan politik bir proje olarak emperyalizm; ikincisi ise "zaman ve mekânda sermaye birikiminin moleküler hareketleri" olarak adlandırılan, sermayenin zaman ve mekânda yayılmış siyasi-ekonomik bir hareket olarak emperyalizmdir. Harvey, bu iki tezat kaynaşmasını analiz ederek, Arrighi'nin tezlerinden yola çıkarak kapitalist ve ülkesel mantık arasında bir ayırım yapmıştır.

Kapitalistler, yatırım yapabilecekleri en karlı alanlara odaklanırken, devlet adamları ise güçlerini korumak ve artırmak için başka devletlerle ilişkilerini yönetirler. Kapitalistler, bireysel avantajlar peşindedir ve hareketleri kanunlarla sınırlıdır. Öte yandan, devlet adamları ortak ve kitlesel avantajlar peşindedir ve siyasi ve askeri koşullar içinde hareket etmek zorundadırlar. Kapitalistler, kendi sorumluluklarını taşıırken, devlet adamları sorumluluklarını halkla paylaşırlar.

Kapitalistler, zaman ve mekândan bağımsızdırlar, devlet adamları ise ülke sınırları ve seçim dönemleriyle sınırlıdırlar. Kapitalistler, faaliyetlerini birleştirebilir veya sonlandırabilirler, ancak devletler uzun ömürlüdür ve sınırlarının dışına çıkamazlar. Kapitalistlerin sermaye birikiminde yayıldıkları coğrafya daha dağınık ve otoriteye daha az bağlıdır; devlet adamları ise imparatorluk politikası izlemeye daha yatkındır (Harvey, 2003, 30-36).

## 2.2. Mülki Bölge Mantığı ve Sermaye Mantığı

Harvey'e göre, emperyalizmin anlaşılmasında temel nokta, gücün ülkesel ve kapitalist mantığı arasındaki tezatlığı ortaya koymaktır. Ancak Harvey, bu iki mantığın karmaşık olduğunu ve bazen iç içe geçtiğini kabul etmektedir. Emperyalizm ve imparatorlukla ilgili tezler genellikle bu iki mantık arasında uyum arar, ancak uygulamada durum farklı olabilir. Bazı durumlarda, bu iki mantık arasında rekabet dahi olabilir; örneğin, ABD'nin Vietnam işgali sadece sermaye birikimiyle ilgili değildir. Çevreleme politikası da her zaman sermaye hareketlerine hizmet etmemektedir. Emperyalizm, sermaye birikiminin eşitsiz coğrafi koşullardan ve mübadele ilişkileri sonucu ortaya çıkan asimetrilere dayanır. Bu asimetri tekelleri güçlendirir, sermaye hareketleri ve tekelleri kararlaştırarak ortaya çıkar. Piyasa mekanizmasının bozulması, bu asimetri zayıflar ve mekânda açığa çıkmasını sağlar. Bir ülkedeki zenginlik ve refah artışı, başka ülkelerin zararına güçlenir. Devletin rolü ise bu asimetri zayıflarını gidermektir. Gücün bazen kapitalist mantığı, bazen de mülki bölge mantığı daha baskın hale gelebilir ve bunların sonuçları da farklı olur (Harvey, 2003, s.36-39).

## 2.3. Hegemonya

Harvey, "Hegemonya" başlıklı bölümünde, Gramsci'nin tanımından ve Arrighi'nin gözlemlerinden yola çıkarak hegemonya konusundaki tespitlerini ortaya koymaktadır. Gramsci'ye göre, hegemonya, bir grup veya devletin kendi çıkarlarını genel ve evrensel olarak kabul ettirerek ve kendi çıkarlarını başkalarının çıkarları haline getirerek ortaya çıkar. Arrighi'ye göre ise hegemon bir güç, başatlık, entelektüel ve ahlaki liderlikle belirlenir. Bu güç, rakiplerini tasfiye ederek veya boyun eğdirerek hâkimiyetini kurar, dost ve müttefiklerine liderlik yapar. Hegemon güç, bunu iki farklı yolla gerçekleştirir: Kendisini örnek alınacak bir model olarak sunar veya genel bir çıkar doğrultusunda birlikteliği teşvik eder. Harvey'e göre hegemon güç, hegemonyasını sürdürmek için diğerlerinin rızasına ihtiyaç duyar (Harvey, 2003, s.39-44).

## 2.4. Burjuva Emperyalizminin Yükselişi, (1870-1945)

Arendt, 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan emperyalizmin, burjuvazinin hâkimiyetinin ilk aşaması olduğunu savunmaktadır. Kapitalist aşırı birikimin ilk büyük krizi, 1846-1850 yılları arasında

gerçekleşen ekonomik çöküş ile ortaya çıkmıştır. Bu krizden çıkış için uzun vadeli altyapı yatırımları ve özellikle Atlas Okyanusu ticaretine odaklanan coğrafi genişlemeler önemli bir rol oynamıştır. Ancak, Amerikan İç Savaşı ve işçi sınıfı hareketleri, kapitalist sınıfın içeride artan bir baskı altına girmesine neden olmuş ve bu da birikimin dışarıya itilmesine yol açmıştır. Bu dönemde dışarı itilen aşırı birikim, kapitalist mantığın küresel ölçekte öne çıkmasına ve devletler üzerinde bir baskı oluşturmasına neden olmuştur.

Bu süreçte, burjuvazi etkili olduğu ülkelerde iktidarını pekiştirmiş ve eski emperyalist biçimleri kapitalist bir mantığa dönüştürmüştür. Bununla birlikte, burjuvazi iktidara tırmanırken ulus fikrine başvurmuştur. Ancak ulus-devletin kendisi emperyalizm için tutarlı bir temel sağlamamıştır. Zamanla ise ulus-devlet modeli kapitalist politikaya uygun hale getirilmiştir.

Bu süreçte, ABD kendine özgü bir emperyalizm biçimi geliştirmekteydi. ABD emperyalizmi tamamen burjuvaziye dayanıyordu ve içerideki iktidarını bireyciliğe dayandırmıştı. ABD'nin çok etnik yapıya sahip bir göçmen toplumu olması, etnik milliyetçiliği zorlaştırmış ve burjuvazinin çıkarlarını korumayı temel amaç edinen bir devlet düzeni kurulmuştur (Harvey, 2003, s.44-50).

### **2.5. ABD Hegemonyasının Savaş Sonrası Tarihi (1945-1970)**

İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkan ABD, artık hegemon bir güç haline gelmişti. Altın arzının da desteğiyle dolar en değerli para birimi haline gelirken, ABD ordusu da en güçlü ordular arasına girmişti. Savaşın etkisiyle Avrupa ve SSCB'de nüfus yorgun ve yaralıyken, ABD dinamik ve endüstriyel olarak güçlü bir konumdaydı. Savaş sonrası dönemde Amerikan burjuvazisi, büyüme ve istikrar için yeni bir çözüm arayışına girdi. Ancak iç sorunlardan endişe duyulduğu için burjuvazi ülke içinde demokrasiyi zedelemekten kaçındı ve soyut evrenselcilik kılıfına sığındı. Luce, tarihin ABD'ye küresel liderlik rolü bahsettiğini ve bu rolü aktif bir şekilde üstlenilmesi gerektiğini savunuyordu, bu da "Amerikan Asrı"nın başlangıcını işaret ediyordu.

Sovyet emperyalizmi Avrupa ve ABD'yi rahatsız etmeye başladığında, tüm ekonomik ve siyasi süreçler etkilendi. Soğuk Savaş döneminde ABD, hukukla bağdaşmayan uygulamalara girerek komünizmle mücadele etti ve içeride sermaye birikimini artırdı. Soğuk Savaş boyunca ABD ve SSCB, doğrudan savaşmayı göze alamadı ve Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde belirli askeri operasyonlara girişti. Bu süreçte, Vietnam ve Afganistan önemli rol oynadı. ABD ayrıca, jeopolitik öneme sahip ülkelerde kapitalist ilkelere dayalı ekonomiler inşa etmek için ekonomik gücünü kullandı. NATO ve BM gibi kuruluşlar aracılığıyla dost hükümetlerin oluşturulmasına ve sürdürülmesine yardımcı oldu, hatta seçimler üzerinden müdahalelerde bulundu. ABD, ticaret ve ekonomik kalkınma için kapitalist ilkelere uygun hızlı sermaye birikimi inşa etmeye çalıştı. Bunun için ulus-devlet temelli imparatorlukların parçalanması gerekti. IMF, OECD gibi kuruluşların kurulmasıyla uluslararası ticaret ve kapitalizm tarzı kalkınma için uluslararası bir çerçeve oluşturuldu. ABD, komünist tehdidi uzaklaştırmak amacıyla küresel olarak kitlesel tüketim dürtüsünü teşvik etmeye başladı. Bu dönemde, diğer ülkelere Amerikan rüyasının pazarlandığı bir dönemdi. Ancak burjuvazinin küresel hâkimiyeti 1970 civarında zayıflamaya başladı, hem gücünü aşması hem de komünizmin etrafının çevrelenmesinin beklenenden daha maliyetli olması nedeniyle (Harvey, 2003, s.50-60).

### **2.6. Neoliberal Hegemonya 1970-2000**

İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkan ABD, artık hegemon bir güç haline gelmişti. Altın arzının da desteğiyle dolar en değerli para birimi haline gelirken, ABD ordusu da en güçlü ordular arasına girmişti. Savaşın etkisiyle Avrupa ve SSCB'de nüfus yorgun ve yaralıyken, ABD dinamik ve

endüstriyel olarak güçlü bir konumdaydı. Savaş sonrası dönemde Amerikan burjuvazisi, büyüme ve istikrar için yeni bir çözüm arayışına girdi. Ancak iç sorunlardan endişe duyulduğu için burjuvazi ülke içinde demokrasiyi zedelemekten kaçındı ve soyut evrenselcilik kılıfına sığındı. Luce, tarihin ABD'ye küresel liderlik rolü bahsettiğini ve bu rolü aktif bir şekilde üstlenilmesi gerektiğini savunuyordu, bu da "Amerikan Asrı"nın başlangıcını işaret ediyordu.

Sovyet emperyalizmi Avrupa ve ABD'yi rahatsız etmeye başladığında, tüm ekonomik ve siyasi süreçler etkilendi. Soğuk Savaş döneminde ABD, hukukla bağdaşmayan uygulamalara girişerek komünizmle mücadele etti ve içeride sermaye birikimini artırdı. Soğuk Savaş boyunca ABD ve SSCB, doğrudan savaşmayı göze alamadı ve Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde belirli askeri operasyonlara girişti. Bu süreçte, Vietnam ve Afganistan önemli rol oynadı. ABD ayrıca, jeopolitik öneme sahip ülkelerde kapitalist ilkelere dayalı ekonomiler inşa etmek için ekonomik gücünü kullandı. NATO ve BM gibi kuruluşlar aracılığıyla dost hükümetlerin oluşturulmasına ve sürdürülmesine yardımcı oldu, hatta seçimler üzerinden müdahalelerde bulundu. ABD, ticaret ve ekonomik kalkınma için kapitalist ilkelere uygun hızlı sermaye birikimi inşa etmeye çalıştı. Bunun için ulus-devlet temelli imparatorlukların parçalanması gerekti. IMF, OECD gibi kuruluşların kurulmasıyla uluslararası ticaret ve kapitalizm tarzı kalkınma için uluslararası bir çerçeve oluşturuldu. ABD, komünist tehdidi uzaklaştırmak amacıyla küresel olarak kitlesel tüketim dürtüsünü teşvik etmeye başladı. Bu dönemde, diğer ülkelere Amerikan rüyasının pazarlandığı bir dönemdi. Ancak burjuvazinin küresel hâkimiyeti 1970 civarında zayıflamaya başladı, hem gücünü aşması hem de komünizmin etrafının çevrenmesinin beklenenden daha maliyetli olması nedeniyle (Harvey, 2003, s.50-60).

## 2.7. Bölgesel ve Karşı Hegemonlar

Küresel ekonomide, Kuzey Amerika, Avrupa ve Doğu Asya gibi üç büyük bölgesel yapı, her zaman istikrarlı bir yapılanma sergilemez. Harvey, Avrupa Birliği'nin ekonomik olarak ABD'ye rakip olma potansiyelini ve ABD'nin bunu engellemek için kullanabileceği kozları ve stratejileri anlatır. Ayrıca, Çin'in bölgesel liderlik rolünü üstlenme yeteneğine dikkat çeker ve Çin'in AB ülkelerinden farklı özelliklerini vurgular. ABD'nin Çin gibi kapitalist rakipleri kontrol altına alma arzusu, özellikle Avrasya kara parçasında güçlü bir stratejik konum elde etme isteğiyle ilişkilendirilir. Harvey, ABD'nin Irak'a olası bir operasyonunu da, kendine rakip gördüğü devletleri kontrol altına alma arzusu çerçevesinde değerlendirir (Harvey, 2003, s.76-80).

## 3.Bölüm: Sermaye Köleliği

### 3.1. Sermaye Bağımlılığı

Harvey, bu bölümde kapitalizmin neden var olduğunu, Lenin ve Luxemburg'un bakış açılarına dayanarak açıklar ve bu bakış açılarının çelişkilerini vurgular. Sermaye birikiminin krize açık çelişkileri için "uzamsal çözüm" teorisini Marx'ın teorisinden yola çıkarak önerir. Bu teori, "artık-sermayenin karlı yollarını bulmak için devalüasyondan kaçma" fikrini içerir. Coğrafi genişleme ve mekânsal yeniden yapılandırma, bu tür bir çözüm için önemli bir seçenek sunar çünkü genellikle uzun ömürlü fiziksel ve toplumsal altyapı yatırımlarını gerektirir, bu da krizi hafifletmenin etkili bir yoludur. Mekânsal etkileşimin sürdürülmesi, diğer sermaye türlerinin dolaşımını kolaylaştırır ve bu da önemlidir. Ancak, mekânsal etkileşimin sürdürülmesi gerektiğinde, herhangi bir engel ortaya çıkarsa, devlet gücü bu engelin aşılmasına yardımcı olabilir. Kapitalizm, sürekli olarak faaliyetlerini kolaylaştıracak mekânlar arar ve bu da onun temel dinamiğidir (Harvey, 2003, s.80-87).



### 3.2. Bir Uzam Ekonomisinin Üretilmesi

Mal, hizmet ve emek gücü mübadelesi genellikle konum değişikliğini gerektirir. Rekabet eden bireysel kapitalistler, rekabet avantajlarını aramak için uzamsal yapıda hareket ederler ve dolayısıyla maliyetleri düşük veya kâr oranları yüksek olan konumlara yönlendirilir veya teşvik edilirler. Artık sermaye, henüz kârlı fırsatların tüketilmediği başka yerlerde istihdam edilebilir. Kapitalistler, tekel güçleri oluşturmak ve bunları muhafaza etmek için uzamsal stratejiler kullanır ve bu genellikle tercih edilir. Uzam ekonomisinde, kapitalistler açık rekabet yerine tekel hâkimiyetini tercih ederler. Ancak, bazı durumlarda tekel gücü, kapitalizmin coğrafyasındaki dinamizmi engelleyecek kadar güçlenir ve durgunluğa neden olabilir, bu da emperyalist bir duruşa yol açar. Ancak teknoloji ve ulaşımdaki gelişmeler, tekel güçlerinin hâkimiyetine meydan okur. Sermaye birikiminin zaman ve mekân içindeki süreçleri, bölgesel ekonomilerin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Uzam içinde birbirlerine bağlı olan sermayeler, yapısal bir uyum gerektirir ve bu uyum, üst yapıyı da içeren geniş bir uyumun parçasıdır. Ancak devlet, bu süreçleri izlemek yerine bunlardan etkin bir şekilde yararlanmaya çalışarak elindeki gücü, bölgesel dinamikleri yönetmek için devreye sokar. Sermayenin dolaşımı, belirli çatışmaları da beraberinde getirir. Uzam üzerinden pürüzsüz hareket, belirli fiziki altyapıların sabitlenmesiyle elde edilebilir. Bu sabitlenmiş sermaye, diğer sermaye ve emek gücü biçimlerinin uzamsal hareketlerini kolaylaştırır (Harvey, 2003, s.87-98).

### 3.3. Sermaye Devreleri

Harvey'e göre, aşırı birikim krizinin çözümü fikri oldukça basittir. Brenner'in düşünceleri çerçevesinde, bir bölgesel sistem içinde aşırı birikim, artık emek (artan işsizlik) ve artık sermaye anlamına gelir. Bu tür artıklar şu şekillerde emilebilir: (a) mevcut artık sermayenin, uzun vadeli sermaye projelerine veya sosyal harcamalara (örneğin eğitim ve araştırma) yatırım yapma yoluyla zamansal bir yer değiştirme; (b) yeni pazarlar, üretim kapasiteleri, kaynaklar ve emek olanakları açarak mekânsal yer değiştirmeler; (c) "a" ve "b" nin birleşimi.

Bu tür yatırımlar, finansal ve devlet kurumlarının aracılığıyla sermaye ve emeğin artıklarını dağıtmayı gerektirir. Bu kurumlar aynı zamanda kredi sağlama gücüne de sahiptir. Bu şekilde, mevcut tüketimden alınan kaynaklar gelecek odaklı projelere tahsis edilir, böylece ekonomi yeniden canlandırılır ve "hayali sermaye" yaratılır.

Bu tür yatırımların kapitalizmi istikrara kavuşturmakta ve istikrarsızlaştırmakta oynadığı rol önemlidir. Harvey, bu konuda çeşitli örnekler vermiştir, örneğin New York ve Japonya'daki emlak krizleri. İstikrarsızlık ve mali başarısızlık karşısında bile, bu tür yatırımların nihayetinde değerli olduğunu belirtir, çünkü bunlar fiziksel kullanım değerleri olarak var olmaya devam etmektedirler (Harvey, 2003, s.98-104).

### 3.4. Uzamsal-Zamansal Çözüm

Harvey, çözüm terimini iki farklı anlamda ele alır. Toplam sermayenin bir kısmı uzun bir süre boyunca sabitlenir veya coğrafi olarak genişler. Bazı kamusal harcamalar da sabitlenir. Bu, kapitalist krizlere özgü bir tür çözümlerdir. Ancak, bu sabitlenmiş dev sermaye miktarları, zamansal çözümün gerçekleşmesine engel olabilir.

Artık sermaye ve iş gücü bir ülkenin içinde emilemezse, başka bir yere gönderilmelidir. Bu, farklı şekillerde gerçekleştirilebilir. Örneğin, meta fazlası dışarı gönderilir ve para veya meta geri gelir.

Ancak, bu durumda, artık birikim sorunu kısa dönemde çözülebilir ancak nadiren metadan paraya dönüştürülebilir.

Sermayenin ihracı, özellikle emek gücünün ihracıyla birlikte olduğunda, farklı sonuçlara yol açar. Sermaye fazlası ve emek başka bir yere gönderilerek sermaye birikimi hareketlendirilmeye çalışılır.

Bu süreç çeşitli çelişkilere neden olur. Yeni dinamik mekânlar zamanla kendi artıklarını üretir ve bu artıklar coğrafi yayılmayla eritmeye çalışılır. Örneğin, Japonya ve Almanya'nın ABD'ye rakip olması, bu çelişkinin bariz bir örneğidir.

Sonuç olarak, dinamik birikim merkezleri arasında uluslararası rekabet artar ve en zayıf olanlar ya yenilir ya da krizlerle karşılaşır. Bu durum, ticaret ve nakit savaşlarına ve hatta askeri çatışmalara yol açabilir (Harvey, 2003 s.98-104).

### **3.5. İçsel Çelişkiler ve Aracı Kuruluşların Güçleri**

Harvey, burjuva toplumunun aşırı zenginlik birikimi ile yoksulluk arasındaki iç çelişkilerini ele alır. Politikacılar, bu kutuplaşmayı gidermek için yapılan yatırımlara öncelik verirken, burjuvazi bu tür politikalara tepki gösterir ve emperyalizme yönelir. Bu durum, burjuvazinin imtiyazlarından vazgeçmek istememesiyle ilgilidir. Harvey, çözüm olarak dışa yönelmeyi (emperyalizm) gören devletlerin, iç sorunlarını çözmek için dış politikaya yöneldiğini belirtir.

Finansal ve kurumsal düzenlemelerin, özellikle de devlete ait güçlerin sermaye birikimi üzerindeki etkisi büyüktür. Aracı kuruluşların farklı biçimlerde alabileceği rollerin, uzam ve zamanda sermaye birikimi üzerindeki sonuçları önemlidir. Harvey, 1997-98 krizinde Tayvan ve Singapur gibi devlet kontrolü altındaki ülkeler ile Tayland ve Endonezya gibi devlet kontrolü eksik olan ülkeler arasındaki farkları örnek olarak verir. İlk grup ülkeler, devletin güçlü kontrolü altında mal piyasalarını spekülasyon akışlarından korumuşken, ikinci grup ülkeler bunu yapmamıştır.

1973 sonrasındaki dönemde, uluslararası kapitalizmin yeniden yapılandırılmasında ABD'nin hegomonik konumunu korumak için finansal güçleri kullandığına dikkat çekilir. ABD, küresel finansal faaliyetleri kontrol etmek için doları geri dönüştürme ve işletme hakkını elinde tutmuş, IMF gibi kuruluşlar aracılığıyla kredi manipülasyonları ve borç yönetimiyle zayıf ekonomileri kontrol etmiştir (Harvey, 2003, s.104-118).

### **3.6. Devlet Gene Devreye Giriyor**

Süregelen sonsuz sermaye birikimi ve aşırı birikimde, devlet ve imparatorluğun mülki siyaseti son derece önemlidir. Egemen kapitalist çıkarlara hizmet etmek için kurumsal düzenlemeleri yapan en büyük siyasi varlık ve teşkilat devlettir. Örneğin, DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü)'nün serbest ticareti övdüğü ancak gerçekte daha zengin ülkelerin yoksul ülkelere göre avantajlarının korunduğu ve adil olmayan bir ticaret düzeni sunduğu bir sistem, devletin bu süreçteki rolünü gösterir. ABD, IMF gibi kurumları kontrol ederek ve diğer finans ve devlet kurumları aracılığıyla dünyanın her yerine gücünü yansıtarak önemli bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle, son yıllarda küresel ekonominin ve kapitalizmin üzerinde büyük bir baskı oluşmuştur (Harvey, 2003, s.118-123).

## **4.Bölüm: El Koyarak Birikim**

### **4.1. Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim**

Harvey, bu bölümde sermaye birikiminin ikili bir karakterine odaklanarak Luxemburg'un analizini temel alır. Bu iki karakter, mal piyasası ve artık değerlerin üretildiği yerler ile kapitalist olmayan üretim biçimleri arasındaki ilişkiyi kapsar. Harvey'e göre, bu iki karakter arasında organik bir bağ bulunmaktadır ve kapitalizmin tarihsel gelişimi, bu iki unsuru bir araya getirerek anlaşılabilir.

Luxemburg'a göre, kapitalizmin kriz eğilimi yetersiz tüketim ve talep eksikliğinden kaynaklanır. Bu eksiklik, işçilerin düşük ücretlerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, kapitalistlerin tüketim yerine yeniden yatırım yapması ve arz ile talep arasında denge kurması gerekmektedir. Ancak kapitalist olmayan toplumlar veya devletler ticaret yapmaya isteksizse, bu durum cebirle sağlanmalıdır, çünkü bu emperyalizmin gerçeğidir. Bu nedenle, kapitalist olmayan bölgelerin kapitalizmin dışında tutulması gerekmektedir.

Aşırı birikim sorunu, kârlı yatırım için fırsat eksikliğini tespit eder. Bu durum, sermaye malları ve diğer ürünler için kendi talebini üreten yeniden yatırımla kapatılabilir. Kapitalizmin coğrafi genişlemesi, hem yatırım malları hem de tüketici mallarına talebi artırarak sistemin dengelenmesine katkıda bulunur. Bu nedenle, kapitalist olmayan bölgelerin sadece ticaret yapmak için değil, aynı zamanda kârlı teşebbüslere olanak sağlamak için açılması gerekmektedir.

Harvey, kapitalizmin aşırı birikim gücünü yaşadığında neo-liberal projeleri uyguladığına ve piyasaya ucuz hammadde sürdüğüne dikkat çeker. Bunun sonucunda girdi maliyetleri azalır ve kârlar artar. Ayrıca, mevcut sermaye varlıklarının ve emek gücünün değerinin düşürülmesiyle de aynı hedefe ulaşılabileceğini belirtir. Bu şekilde, değeri düşürülmüş varlıklar alınabilir ve aşırı birikmiş sermaye tarafından kârlı bir şekilde dolaşıma dâhil edilebilir (Harvey, 2003, s.123-139).

### **4.2. Özelleştirme: Mülksüzleştirme Yolu İle Birikimin En İleri Hali**

David Harvey, neo-liberalizmin kökenlerinin 1930'lara kadar gittiğini belirtir ve başlangıçta dünya kamuoyu tarafından görmezden gelinen bir düşünce olarak algılandığını ifade eder. Neo-liberalizm, ekonomiye her türlü aktif devlet müdahalesine karşı çıkan bir ekonomik görüşü temsil eder ve girişimcilik faaliyetlerini güvence altına almaya odaklanır. Ancak, neo-liberalizmin geniş çapta kabul görmesi 1970'lerde, genel aşırı birikim krizinin belirgin hale gelmesinden sonra gerçekleşmiştir. Margaret Thatcher'ın politik girişimleri neo-liberalizmin ilerlemesini hızlandırmıştır.

IMF ve Dünya Bankası'nın politika değişiklikleriyle birlikte neo-liberal doktrin, önce Amerika'da, ardından Avrupa'da ve son olarak da dünya genelinde büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Özelleştirme ve piyasanın serbestleştirilmesi, neo-liberal hareketin temel mantığı olduğundan, "müştereklerin özel mülke dönüştürülmesi" devletlerin temel politikası haline gelmiştir. Bu, aşırı biriken sermayenin yeni alanlara yatırım yapabileceği fırsatlar yaratmıştır.

Özelleştirmenin başlangıcı, sosyal konut stokunun özelleştirilmesiyle başlamış ve daha sonra kamu hizmetlerinin ve kamuya ait şirketlerin satılmasına kadar genişlemiştir. Bu süreç, "yeniden varlık bölüşümüne" yol açmıştır. Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar, bu özelleştirmeye destek vermiştir. Ancak, özelleştirme dalgası Afrika ve Güney Amerika ülkelerinde dar gelirli kesimlerin temel gereksinimlere ulaşımında zorluklar yaşanmasına ve kentlere büyük göçlere neden olmuştur. Tarım arazilerinin özelleştirilmesiyle birlikte, birçok ülkede toprakların el değiştirmesi ve kırsal kesimden kentlere göçlerin artması işsizlik sorununu derinleştirmiştir.

Özelleştirmenin temelinde "verimli kamu varlıklarının devletten özel şirketlere aktarımı" yatar. Bu, barbarlık düzeyinde bir mülksüzleştirmeyi beraberinde getirir (Harvey, 2003,s.139-144).

### 4.3. Mülksüzleştirme Yoluyla Birikimin Neden Olduğu Mücadeleler

Marx'ın ifadesine göre, sermayenin ortaya çıkışı barışçıl bir süreçte gerçekleşmemiş, ilkel birikim büyük ve şiddetli sorunlara zemin hazırlamıştır. Günümüzde de benzer birikim süreçleri mücadele alanlarına sahne olmaktadır. Ancak bu mücadelelerin sonucunda feodal ilişkilerin zayıflaması, toplumu güçlü teknolojik örgütlenme eğilimlerine itmesi, bilimsel aydınlanmanın oluşması gibi olumlu sonuçların ortaya çıkması muhtemeldir. Bu bakış açısından ilkel birikimin, hem kapitalizmin hem de alternatif bir sosyalizmin mümkün olduğu bir duruma varabilmesi için toplumsal düzenin geçmesi gereken zorunlu, ancak çirkin bir aşama olduğu söylenebilir. Harvey, bu bölümde kapitalist kalkınmada ilerici unsurlar olduğunu Marx'ın görüşüyle destekleyerek çağdaş emperyalist pratiklerin sosyal ve kültürel alanlara kısmen olumlu etkisine vurgu yapmıştır. Kadının emek gücü içindeki konumunun kısmi iyileşmesi, yaşam standartlarının artması ve işçi sınıfının örgütlenmesi gibi örnekler verilmiştir.

Nitekim buradan da anlaşıldığı üzere, Mülksüzleştirme yoluyla birikim ve ilkel birikim arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum, ilkel birikimin daha olumlu değişikliklerin ve gelişimin zorunlu bir öncüsü olabileceği düşüncesini akla getirir. Bunun kanıtı olarak, devrimci hareketlerin kapitalist emperyalizme karşı savaşıma amacı ve geleneği savunmak yerine alternatif bir modernlik oluşturma çabası gösterilebilir (Harvey, 2003, s.144-150).

### 4.4. Kapitalizm Karşıtı ve Emperyalizm Karşıtı Mücadelenin İkili Alanı

Harvey, bu bölümde tarihsel değişimde işçi sınıfının etkisini, sendikal ve partisel araçlarla sağladığına vurgu yapmış, bu sayede işçi sınıfının mücadelesiyle ilerici kalkınmanın ve sosyal-ekonomik yaşam standartlarının gelişiminin sağlandığına dikkat çekmiştir. Ancak Harvey, burada sadece işçi sınıfı örgütlenmelerine odaklanmanın yetersiz olduğunu belirtmiştir. Geleneksel solun dışında kalan kentsel toplumsal hareketler, feminizm ve çevresel toplumsal hareketlerin dikkate alınmamasını eleştirmiştir. Mülksüzleştirme yoluyla birikime karşı mücadelelerin önemsizleştirilmesinden şikâyet etmiştir. Bu nedenle, devrimci hareketlerin örgütlenmesinin zayıf kaldığı ve birçok ülkede bu hareketlerin askeri güçle bastırıldığına dikkat çekmiştir. Klasik işçi hareketleri mülksüzleştirme yoluyla birikime karşı savaşmak ve mücadele etmek için uygun değildi. Sonuç olarak, sosyalizm ve komünizmden farklı bir alternatif vizeye sahip farklı bir direniş siyasetinin ortaya çıkması gerekiyordu. Bu da çevresel halkların devrimiydi. Bu devrim, kapitalizm sonrası rejimlerde sosyalizmin (sosyalist kalkınmanın başarılarına dair artan hayal kırıklıkları), kapitalizmin ve devletçiliğin (halkın varlıklarının devlet faaliyetleriyle el konulması) çatıştığı halka özgü bir ulusal inşa süreciydi. Mülksüzleştirme ile mücadeleler birçok farklı ölçekte meydana gelir. Bunların birçoğu yerel, bazıları bölgesel ve bazıları da küreseldir. Bu devrimin temelinde birçok bileşenle mücadele etmek vardır. Yaşam alanlarının tahrip edilmesi, hizmetlerin dışlanması, toprak kaybı gibi konularla mücadele etmek için esnek örgütlenme biçimlerine ihtiyaç vardır. Burada küreselleşmeye karşı ve kısmen alternatif küreselleşme hareketlerinin işbirliğinin önemi ortaya çıkar. Hem mülksüzleştirme yoluyla birikimle hem de genişletilmiş yeniden üretimle mücadele etmek ve bu ikisi arasındaki diyalektik ilişkiyi anlamak gereklidir (Harvey, 2003, s.150-158).

### 4.5. Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Olarak Emperyalizm

Büyük Britanya'yı 20. yüzyılın başlarında savaşa sürükleyen temel motivasyon, altın ve elmas kaynaklarına erişim arzusuuydu. Emperyalist mantığa dönüş, Britanya içinde kronik birikmiş

sermayenin toplumsal reform ve altyapı yatırımları ile eritilememesiyle ilişkilendirilebilir. ABD'nin Irak'a askeri müdahalesi de benzer nedenlere dayanmaktadır; petrol kaynakları üzerinde kontrol sağlama isteğiyle ilgilidir. Küresel ekonomide petrol akışını güvence altına almak temel stratejidir. Küresel ekonomide daralmaları önlemek amacıyla petrol fiyatlarının düşürülmesi çabası, bu stratejinin doğasında bulunmaktadır. Mülksüzleştirme yoluyla birikimin ana aracı, muhafazalarını kaldırmayı reddeden ülkelerin IMF ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) aracılığıyla uygulanan kurumsal baskılarla dünya pazarlarının zorla serbestleştirilmesi olmuştur. Eğer iç reformlarla birikim sorunları çözülebilseydi, mülksüzleştirme yoluyla birikim ve özelleştirme politikalarının önemi bu kadar artmayacaktı. Bu durumda, modern emperyalizm, eski emperyalizmin tekrarından fazlası değildir, fakat çağdaş emperyalizmin temelinde dünyanın herhangi bir yerinde varlıkların değerinin düşüşü ve krizler arasındaki ilişki yatmaktadır (Harvey, 2003, s.158-160).

### **5.Bölüm: Baskıya Boyun Eğme**

Kapitalist türde emperyalizm, mülki ve kapitalist iktidar mantıkları arasındaki diyalektik bir ilişkiden ortaya çıkar. Bu iki mantık kendine özgüdür ancak sıkı sıkıya iç içe geçmişlerdir. Ancak bu ikisinin sonuçları uzam ve zamanda büyük ölçüde farklılık gösterir. Ancak bu karşıtlıklar birbiriyle uyum içinde hareket ederler ve birbirine yol açıcı hareketlerde bulunurlar. Farklı devletler farklı emperyalizm politikaları üretmektedir. ABD'de neo-muhafazakâr emperyalizm biçimine kayış mevcuttur. Finansal akış, kapitalist iktidar mantığının bir aracı haline gelmiş, bundan sonra ise bu akışa uygun devlet aygıtlarında dönüşümler yapılmış, diğer devletlerde de bu dönüşümler ve neo-liberal politikalar kendini göstermiştir. Neoliberal devlet tipik olarak doğal kaynakları özel mülke dönüştürmeye, özelleştirmeye ve serbest meta pazarı oluşturmaya çabalamıştır. Bunu yapabilmek için emek gücü disiplinini korumak ve iyi bir iş iklimini beslemek zorundaydı. Bunları başaramazsa haydut devlet olarak damgalanma tehlikesi bulunuyordu. Bu tehlikenin sonucu emperyalizmin apaçık neo-liberal biçimlerinin yükselişiydi.

Neoliberal yükselişler kendi içindeki diyalektikler ile zamanla dünyada alt emperyalizmler olarak adlandırılabilir mekanizmalar ortaya çıkardı. Her emperyalizm kendine tesir alanları yarattı, fakat bu tesir alanları çatışmaktan ziyade iç içe geçiyor bu da sermayenin mekân üzerindeki hareketini kolaylaştırıyordu. Gelgelelim bu sistemin faydaları bir avuç CEO'lar sınıfında toplanmıştı. Böylece ulus aşırı kapitalist sınıf biçimi ortaya çıkmış oldu ve kapitalist sınıf biçimi kısa sürede tüm dünyada kendini göstermeye başladı. Kapitalist sınıf mantığı iktidarının coğrafi olarak dağılması sadece finansal çıkarlar için geçerli değildi; üretim sermayesi ve yer değiştiren mülki mantıktan faydalandı. Coğrafi hareket serbestisi sayesinde büyük çok uluslu şirketler büyük kazançlar elde etti. Bu sistem devamı ve çıkarları için bölgesel hegemon devlete bel bağlaması tuhaf bir özellikti. Örneğin ABD'nin finansal çıkarları üretimde ABD hegemonyasını baltalamaktan geri durmamaktaydı. Bundan kâr hatlarının arttırılmasına olanak verecek şekilde küresel rekabetin disipline edilmesi amaçlanmaktaydı.

Dışarıdaki bu neo-liberal emperyalizm içeride kronik emniyetsizlikleri üretme eğilimindeydi. Bu nedenle çeşitli ülkelerde çeşitli tepki çeşitleri ve boyutlarıyla küreselleşme karşıtı hareketler baş gösterdi. Devletin açık bir şekilde finansörler tarafında yer tutmasıyla bu karşıt hareketler farklı ölçeklerde mülki iktidar mantığını dönüştürmek üzere sivil toplum kuruluşlarına bel bağladı. Dünyanın çeşitli yerlerinde ortaya çıkan protesto hareketleri devlet güçleri tarafından acımasızca bastırıldı. Neo-liberalizmin doğasında olan oynaklık nihayetinde bizzat ABD'nin merkezine musallat olmak üzere döndü. 1999 yılında yüksek teknoloji ekonomisinde başlayan ekonomik çöküş finansal



sermayenin içi boş hayali sermaye olduğunu ortaya çıkardı. Bu esnada Bush'un ABD başkanlığına seçilmesiyle mülki ve iktidar kapitalist mantığı yeni bir emperyalizm üreterek neo-muhafazakâr düşünürler grubunu iktidara yaklaştırdı. Neo-muhafazakâr hareket neo-liberalizmden farklı gündemlerle ayrılır. Ana hedefi hem içeride hem dışarıda düzen kurulması ve düzene saygıdır. Tabanda tereddütsüz sadakat, üst düzeyde kuvvetli liderlik, iktidar hiyerarşisi ve ahlaki ilkeye bağlılık neo-muhafazakâr hareketin özelliklerini oluşturur. Yani Hristiyan sağ görüşü burada işin içine girmektedir. Neo-muhafazakâr mantık ABD'nin uluslararası müdahalelerine ortam hazırlamak için dış dünyanın özgürlük, demokrasi, bireye ve yasaya saygı kılıfı ilke ikna edilmesi, içeride ise köktenci Hristiyan politikacılar tarafından halkın ikna edilmesi olarak açıklanabilir. Bu nedenle dışarıdaki askeri faaliyet içeride ordu benzeri bir disiplini gerektiriyordu. Irak uzun zamandır neo-muhafazakârlar için bir ilgi odağıydı.

11 Eylül, ABD'ye harekete geçmek için bir fırsat sundu. İçeride vatanseverlik, dışarıda demokrasi kılıfı için mükemmel bir zamanlama yakalanmıştı. Bu, ülke içinde zamanla küreselleşme karşıtlarının engellenebileceği bir ortam yaratma fırsatına da dönüşmüş oldu. Bir başka ifadeyle, 11 Eylül bahanesiyle hükümet, tüm kişisel bilgilere erişim ve hareketlere kısıtlama hakkını ve fırsatını buldu. Neo-muhafazakârlar, bu ortamı emperyalizm amaçlarına ulaşmak için ülke içinde çeşitli ekonomik aksiyonlar göstererek uygulamaya çalıştı. İvmelerini muhafaza etmek ve hırslarını gerçekleştirmek adına Amerikan politikasının paranoyak üslubu işe koşuldu. Kendilerine göre, küresel ekonomik düzene tehdit unsuru olarak gördükleri birçok ülkeyi (Çin, İran, Kuzey Kore vb.) hizaya getirmek için çeşitli planlar yapıldı ve uygulamaya konuldu. Özellikle Irak'ı işgal etmek bu planların başında gelmektedir. Dış ülkeler terörizmle savaş öne sürülerek, içeride Amerikan halkı ise vatanseverlik, güvenlik korkuları kılıfı ile ikna edilerek Irak'taki rejim değişikliği hareketine meşruluk kazandırıldı.

Harvey burada neo-muhafazakâr zihniyetin Irak'ta yapmayı planladıklarını gözler önüne sermiştir. Irak'ın siyasi yönetiminin bağımlı hale getirilmesi, Irak'ın silahsızlanması, petrolün düşük fiyatla küresel ekonomiyi finanse etmek için kullanılması gibi örnekler vermiştir. Ayrıca Harvey, Neo-muhafazakârların ihtiraslarının bununla sınırlı kalmayacağını İran ve Suriye üzerindeki yapılan planların tahmini üzerinden öngörmüştü. ABD'nin bu planları arkasında belirli bir jeopolitik vizyon gizlidir. ABD Irak'ı işgali ile İran'ın üzerindeki baskı artacak, Suudi Arabistan'ın reformla hizaya getirilmesi ve İran'ın Amerikan askeri gücü ve varlığına itaat ettirilmesiyle ABD Avrasya kara parçası üzerinde hayati bir stratejik köprübaşını (Irak) güvence altına almış olacak; ABD'ye karşı çıkmaya yeltenen tüm büyük ülkelere böylece gözdağı verecektir. Ayrıca Irak, küresel ekonomiyi besleyen ve muhtemelen elli yıl daha beslemeye devam edecek olan bir üretim merkezidir. Bu, ABD'nin küresel egemenliğinin önümüzdeki elli yıl sürmesi demektir.

Asıl amaç, Avrasya kıtasında Amerikan denetimi sağlanan bir hat öreerek küresel bir ekonomik güç olarak ortaya çıkan Çin'i bu sayede dizginlemek ve kontrol altına almaya çalışmaktır. Harvey, bu projenin işe yarayıp yaramayacağını analiz etmiştir. ABD bu projede başarısız olursa karşılaşacağı tehlikeleri ve karşı karşıya kalacağı güç ittifaklarını gözler önüne sermiştir. İşgalin arka planı ortaya çıkarsa uluslararası desteğini kaybedeceğini, bunun sonucunda rıza ile hegemonyadan cebirle egemenlik yoluna başvurabileceğini, nitekim bunların şu anda ortaya çıkış emarelerine değinmiştir. Ayrıca Irak savaşının olası sonuçlarının etkilerini mülki iktidar mantığı ve kapitalist iktidar mantığı diyalektiklerinin bakış açısından sorgulanmıştır.

Bu sorgulamadan sonra, ABD'de neo-muhafazakârların küresel ekonomik yapı için bir tehdit oluşturduğunu öne süren Harvey toplumun örgütlenerek bu yapıyı tasfiye etmesini önerir. Petrol şirketleriyle, Siyonist güç odaklarıyla, mali piyasalarla, vb. kurdukları yakın ilişkiler sonucu neo-

muhafazakârlar tüm dünyayı felakete sürüklerken, anti-emperyalist bir direnişin gerçekleşeceği zemin de ABD olmalıdır.

Nitekim sorunun, üretimin kapitalist kurallarına göre tek çözümü, küresel çapta bir çeşit yeni bir "Yeni Anlaşma" dır. Bu "Yeni Anlaşma", sermayenin dolaşım ve birikimini neo-liberal zincirlerinden kurtararak özgürleştirmek; devlet gücünü daha müdahaleci ve paylaştırıcı yönde düzenlemek, mali sermaye gücünü frenlemek, uluslararası ticaretle ilgili görüşleri medyaya dikte ettiren oligopol ve monopollerin ezici gücünü demokratik yollardan denetlemek demektir. Bu da çok daha önceden öngörülen kapitalist güçlerin koalisyonuyla ulaşılan daha yararlı yeni bir "Yeni Anlaşma" emperyalizmine işaret etmektedir (Harvey, 2003, s.160-184).

## Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Harvey, "yeni emperyalizm" kavramını açıklamak için "el koyarak birikim" ya da "mülksüzleştirme ile birikim" kavramlarından faydalanmıştır. Harvey, bu konuyla ilgili ilk tezini açıklarken iddialarını iki teoriye dayandırmıştır. Bunlardan ilki Luxemburg'un "aşırı birikim teorisi", ikincisi ise Marx tarafından ileri sürülen "ilkel birikim mekanizmaları kuramı" (Okçuğlu, 2011, s.36). Luxemburg'un teorisine göre, kapitalizmin emperyalizm aşamasına geçişinde belirleyici olan faktör, kapitalizmin kendisini güvence altına almak amacıyla kapitalist olmayan bölgeleri işgal etmesidir. Kapitalizmin, artı değer elde etmek için kendi hâkimiyet alanlarının dışında kalan tüketiciye gereksinimi vardır. Başka bir ifadeyle, sermaye birikimi her zaman kapitalist olmayan toplumlarla ilişki kurma ihtiyacı duymuştur. Harvey'in emperyalizm görüşünde de Luxemburg ile paralellikler göze çarpmaktadır (Okçuğlu, 2011, s.37-38). Harvey'e göre, kapitalizmin aşırı birikime eğilimi vardır. Bu nedenle, kapitalizmin sorunu, fazla sermaye için yeni alanlar bulmaktır. Sermaye birikiminin diğer yönü ise sermaye ve metanın kapitalist olmayan üretim yöntemleri ile iletişim ve etkileşimdir. Bu etkileşimin gerçekleştiği saha da dünya sahnesidir. Bu ilişki içerisinde her daim, kolonyal politikanın uluslararası borçlanma düzenleri, çıkar savaşlarının stratejileri ve şiddet gibi unsurları içinde barındıran bir sebep-sonuç ilişkisi vardır. Luxemburg'un kapitalizmin daimi üretimi için mutlaka kapitalist olmayan çevre ülkelere ihtiyaç duyduğu tezi kapitalist toplumlar ile kapitalizm öncesi toplumlar arasındaki ilişkinin, ilksel birikim çerçevesinde gerçekleşmesiyle kendini gerçekleştirir. Daha öncesinde de ifade edildiği gibi Luxemburg'a (2004, s.342) göre kapitalizmin başlıca problemi üretilen malların pazarlanmasıdır. Bunun çözümünü de kapitalist ekonomide değil, kapitalist olmayan ülkelerle mali ilişkide aramak gereklidir. Tüm bunlara bakacak olursak Harvey ilkel birikim kuramında Luxemburg'un görüşlerinden etkilenmiş ve kapitalizmin her zaman dışsal bir unsura ihtiyaç duyduğunu iddia etmiştir (Kurbanoğlu, 2019, s.97).

Harvey (2003, s.120-121) ikinci tezini meydana getirirken Marx'ın "ilkel birikim" kuramından hareket etmiştir. Harvey'e göre, Marx'ın bahsettiği ilkel birikimin tüm özellikleri, kapitalizmin tarihsel coğrafyasında bugüne dek her daim var olmuştur. Köylülerin topraklarından kanunsuz olarak çıkarılması ve toprağı olmayan işçi sınıfının ortaya çıkması, varlıkların emperyalist yöntemlerle işgal edilmesi, Harvey'e göre bir ilkel birikim örneğidir. Yüzyılın son çeyreğinde az gelişmiş ülkelerde su gibi tüm insanlığa ait doğal kaynakların sömürgeci devletlerin mali politikaları ile özelleştirilmesi ve kapitalist birikim politikasının içine yerleştirilmesi de Harvey'in ifadesiyle bir ilkel birikim mantığının örneğidir (Harvey, 2003, s.122). El koyma ve mülksüzleştirme eylemleri, özel mülkiyetin ve sınıf ayrımlarının tarihsel kökenleri kadar eskidir. Kapitalizm doğuşundan bu yana, bir mülksüzleştirme süreci kapitalizmle beraber hareket etmektedir. Marx, köylülerin üretim araçlarından nasıl güç kullanılarak koparıldıklarını, sömürüye maruz kaldıklarını ve mülksüzleştirildiklerini, bunun sonucunda da kapitalist üretim şekillerinin nasıl oluştuğunu detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Ancak, toplumsal oluşumlar ilgili tanımlar aynı kalsa da içeriği tarihsel süreç içinde değişebilmektedirler. Bu sebeple, Marx'ın görüşleri günümüz kapitalizmini tam olarak ifade etmek için yetersiz kalmaktadır. Bu durumda, günümüzün karmaşık yapısını anlamak için yeni kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır (Kurbanoğlu, 2019, s.98). Harvey'in "yeni emperyalizm" olarak tanımladığı ve kavramsallaştırdığı "ilkel birikim" terimi, bu yeni kavramlardan biridir. Harvey, kapitalizmin tarihinin temelde ilkel birikim sürecinden oluştuğunu iddia etmiştir. Burada asıl sorulması gerek soru Harvey'e (2008, s.151) göre yeni emperyalizm, eskisinin devamından başka bir şey değilse Harvey'in kuramı neden "yeni" olarak ele alınmaktadır? Bunun cevabı şu temel unsurda saklıdır; Harvey'e (2008, s.151) göre, yeni emperyalizm aslında eski emperyalizmin bir devamıdır; tek farkı, farklı bir zamanda ve yerde ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle, emperyalizmde zaman ve mekân

kavramları farklılaşmıştır. Harvey (2003, s.123) yeni emperyalizm kuramını oluştururken “ ilkel biriktirme” kavramından ziyade “el koyarak birikim” kavramını kullanmıştır. Bunun temel nedenlerinden biri devletin özelleştirmeyi ve ortak mülkiyet algısını siyasi araç olarak kullanmasıdır. Siyasi araç olarak kullanılan bu özelleştirme furyası zamanla sağlık, emlak, sigorta ve kamu hizmeti veren tüm devlet kurumlarındaki varlıkların özelleştirilmesi ile adeta bir devlet politikası haline dönüşmüştür. DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü), IMF (International Monetary Fund) gibi uluslararası iktisadi kuruluşların endüstri, hizmet, tarım vb. alanlardaki satın alma eylemleri; kamuya ait varlıkların özelleştirilmeye sunulması, doğal kaynakların sömürgeleştirilmesi gibi faaliyetleri Harvey “el koyarak birikim” içerisinde tanımlamıştır. Ayrıca Harvey (akt. Okçuğlu, 2011, s.53), sermayenin devletlerarası haline gelme serüvenini de “el koyarak biriktirme” kuramı ile açıklayarak; sermaye ne kadar çok devletlerarası pazara açılırsa ve dünyanın en uzak köşelerine kadar yayılırsa, “el koyarak birikim” de o kadar güçlenir tezini savunmuştur (Harvey, 2004, s.121).

### **Tartışma ve Öneriler**

Harvey yeni emperyalizm kuramını açıklarken kapitalist sistemin sürekli kendini yenileyerek var olacağını ifade etmiştir. Ancak, onun perspektifi, kapitalizmin reforme edilmesi gerektiği ve bu yönde mücadele edilmesi gerektiği yönündedir. Harvey'e göre, kapitalizmin mevcut haliyle sürdürülmesi mümkün değildir ve daha adil bir toplum için reformlara ihtiyaç vardır. Bu nedenle, Harvey'in Marksist çözümlenmeleri, kapitalizmi kökten reddetmek yerine, onu dönüştürmeye ve daha insanca bir şekilde yönetmeye odaklanır (Karagül, 2007). Harvey, emperyalist küreselleşme aşamasında tekeli devletlerarası sermayenin, emperyalizmin aşırılıklarına karşı mücadelesinden söz etmiştir (Okçuoğlu, 2011, s.42-43). Bu süreçte büyük şirketlerin ve uluslararası sermayenin emperyalizmin olumsuz etkilerine karşı durması ve bu etkileri hafifletme yolunda adımlar atması önemlidir. Harvey, küreselleşmenin getirdiği eşitsizlikleri ve sömürüyü eleştirirken, büyük şirketlerin ve uluslararası sermayenin bu sürecin aşırılıklarını düzeltebileceğini ve daha adil bir küresel düzen için çalışabileceğini öne sürmektedir (Harvey, 2004, s.123). Tekelci, devletlerarası sermayenin, emperyalizmin aşırılıklarına karşı mücadelesindeki çözüm yolu küresel boyutta bir “Yeni Antlaşma” dan geçmektedir. Bu anlaşma, sermayenin dolaşımını ve birikimini neo-liberal tahakkümden kurtararak özgürleştirmeyi, devlet gücünü daha müdahaleci ve paylaşımcı bir şekilde düzenlemeyi, mali sermaye gücünü kontrol altına almayı ve uluslararası ticaret ile ilgili görüşleri medyaya dikte eden askeri endüstri gücünü demokratik yollarla denetim altına almayı amaçlamaktadır (Harvey, 2003, s.172).

Harvey'in görüşlerinde dikkat çeken bir diğer önemli nokta tek tip emperyalizmden bahsetmenin mümkün olamayacağıdır. Ona göre, emperyalizm sürekli bir evrimleşme halindedir. Bu evrimleşme farklı ülkelerde çeşitli emperyalizm biçimlerinin meydana gelmesinde temel etkindir. Emperyalizm, imparatorluklar gibi, çeşitli yapı ve biçimlere bürünebilir. Bu bağlamda emperyalizm, burjuva emperyalizmi, burjuva olmayan emperyalizm, kültürel emperyalizm, kapitalist emperyalizm gibi çeşitli türleri içinde barındırmaktadır (Harvey, 2004a, s.153).

Emperyalizm, kapitalist türüyle toprak temelli egemenlik mantığına dayalı güç arasındaki diyalektik ilişki içinde ortaya çıkar. Bu ilişki, kapitalist mantığın gücüyle toprak temelli egemenlik mantığının gücü arasında gelişir. Emperyalizm, kapitalizmin bir türüdür ve gücün kaynağı, hem kapitalist mantığa hem de toprak temelli egemenlik mantığına dayanır. Her iki güç mantığı birbirinin içsel ilişkisi olarak yorumlanabilir, ancak sonuçlar zaman ve mekân içinde farklılaşmalar gösterebilir. Her iki güç mantığı, birbirinin içsel ilişkisi olarak yorumlanabilir; fakat sonuçlar zaman ve mekânda

değişiklik gösterir. Zaman ve mekân faktörleri, her iki güç mantığının etkilerinde farklılıklara neden olur, bu da sonuçların çeşitlenmesindeki temel unsurdur. Tüm bu nedenlere bağlı olarak, her iki mantık da birbirinin içerdiği çelişkileri zorunlu olarak ortadan kaldırır. Bu durum, her iki mantığın etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir süreçtir ve çelişkilerin çözülmesine yol açar (Harvey, 2004b, s.29).

Harvey, emperyalizmi devletlerarası ilişkilerin ve küresel sermaye birikimi sistemi içindeki güç hareketlerinin bir yönü olarak tanımlar. Bu tanım, emperyalizmin bir özelliği olarak kabul edilir ve onun devletlerarası ilişkiler ve küresel sermaye birikimi sistemi içindeki rolüne vurgu yapar. Sermaye birikimi açısından, emperyalist politika, asimetrik her şeyi ve kaynak avantajlarını en azından sürdürmeyi ve kullanmayı gerektirir ve bu süreç de ancak devlet gücüyle sağlanabilir. Bu, emperyalist politikanın temel bir özelliğidir ve kaynakların elde edilmesi ve kullanılması açısından devletin önemine atıf yapar. Kapitalist emperyalizmi diğer kavramlardan ayıran temel özellik kapitalist emperyalizmde genellikle kapitalist mantığın egemen olmasıdır. Bu, emperyalist politikanın özünü oluşturan ve diğer kavramlardan ayıran belirleyici bir faktördür. Harvey'e (Harvey, 2004a s.28) göre, kapitalist emperyalizm, kapitalist mantığa dayalı güç ile toprak temelli egemenlik mantığına dayalı güç arasındaki diyalektik ilişkinin içinde ortaya çıkar. Her iki güç mantığı da kendine has niteliklere sahip olup birbirinden farklıdır. Ancak, bu iki mantık birbirine indirgenemez; çünkü her biri, emperyalist politikanın farklı yönlerini ve etkilerini yansıtır (Harvey, 2004a s.29).

Yeni emperyalizmin şekil ve biçimi, zorla el koymaya dayanmaktadır. Küresel sistemin işleyişinde önemli bir dönüşüm yaşanmakta olup, bu dönüşüm, sistemi etkileyebilecek ve dengesini kolayca bozabilecek birçok güç faktörünü içinde barındırmaktadır. Bu durum, emperyalist politikanın dinamiklerinde ve etkilerinde önemli bir değişikliği işaret eder. Mülksüzleşme yoluyla birikim ve genişletilmiş yeniden üretim arasındaki denge, uzun süredir birikim yönünde bozulmuştur ve bu eğilim giderek daha da derinleşerek yeni emperyalizmin belirleyici unsuru haline gelmiştir. Bu durum, emperyalist politikanın temel dinamiklerinden biri olarak öne çıkmaktadır ve küresel ekonomik ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir (Harvey, 2004c, s.93).

Sonuç olarak, Harvey'in "yeni emperyalizm" hakkındaki analizleri, emperyalizmi daha insancıl bir şekilde sürdürme çabasına dönüşmektedir. Harvey, gücün iki farklı mantığı arasında yaptığı kategorik ayrım, ulusal mantığı kapitalist mantık üzerinde bir denetleme veya düzenleme mekanizması olarak görmektedir. Harvey, bu fikirleriyle emperyalizmin "yumuşatılması" arzusunu açık bir biçimde ifade etmektedir. Harvey, gücün farklı mantıkları arasındaki ayrımı kullanarak, emperyalizmin daha insancıl bir şekilde uygulanmasını ve etkilerinin azaltılmasını amaçlamaktadır (Harvey, 2004c, s.93-99). Bu yaklaşımıyla, emperyalizmin olumsuz etkilerini en aza indirme ve daha adil bir küresel düzenin kurulmasına katkıda bulunma hedeflerini güder. Ancak, dünya mali ve politik sistemindeki problemlerin kaynağı, emperyalizmin kendisinden başkası değildir. Ayrıca emperyalizm küresel eşitsizlik, sömürü ve çatışmaların temel nedenidir ve bu nedenle, adil bir dünya düzeni için emperyalizmin sona erdirilmesi gerekmektedir. Bu, ekonomik ve siyasi sorunların kökünden çözülmesini amaçlayan bir perspektiftir. Emperyalizm doğası gereği sömürücü ve adaletsizdir ve insancıl bir şekilde uygulanması küresel dünyada mümkün değildir. Sermaye hareketlerinin mantığı, çıkar odaklıdır ve insanî kaygılara öncelik vermez. Bu nedenle, emperyalist sistemin temel dinamikleri, insancıl bir emperyalizmin gerçekleşmesine engel olur. Gücün ulusal mantığı, belirli konularda kapitalist mantıktan bağımsız hareket edebilir; ancak, bu mantık da emperyalizmin devamına hizmet eden bir araçtır. Ulusal çıkarlar doğrultusunda yapılan politikalar, bazı durumlarda kapitalist mantığın etkisinden bağımsız olarak şekillense de genel olarak, bu politikalar da



emperyalist sistemin sürdürülmesine katkı sağlar. Bu bakımdan, ulusal güçlerin hareketleri bile emperyalizmin varlığını ve etkisini devam ettiren önemli bir unsurdur. Harvey'in perspektifi, emperyalizmin köklerine yönelik bir çözüm arayışı yerine, mevcut sistemi daha kabul edilebilir hâle getirme eğilimindedir. Bu nedenle, Harvey'in analizleri emperyalizmin temel sorunlarını çözmek yerine, mevcut sistemi düzeltmeye yönelik bir girişimden öteye gidememektedir.

Emperyalizm kavramı ortaya çıktığı zamandan bu yana tarihsel süreç içinde çeşitli zamanlarda çeşitli şekil ve türde isimlerle karşımıza çıkmıştır. Emperyalizm kavramı yüzyıllar boyunca hangi isim ve şekle evrilirse evrilsin her daim önemini koruyan bir kavram olmuştur. Günümüzde ise emperyalizm kavramı yeni emperyalizm adı verilen biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. 21. yüzyılda dünya siyasi arenasında cereyan eden olayları ve devletlerarası ilişkilerdeki politikaları analiz edebilmek için emperyalizmin son biçimi olan "yeni emperyalizm" kavramının dikkatlice tahlil edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

## Kaynaklar

- Akbulutgiller, B., (2015). David Harvey: Hayatı, Düşünceleri ve İletişim Alanına Katkıları. *İletişim Çalışmaları* 2015 (pp.491-502), Sakarya: Burak Yayınevi.
- Altınbaş, D. (2011). İnsanlığa Karşı Suçlar Ve Yeni-Sömürgecilik. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, (11), 33-76.
- Amin, S. (2016 c). *Mısırdaki Sosyalizm*. (B.Yav, çev). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Amin, S. (1993b). *Kaos İmparatorluğu Yeni Kapitalist Küreselleşme*. (I. Soner, çev). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Amin, S. (2010). *Kapitalizmden Uygarlığa*. (Y. Dönmez ve N. Atabağsoy, çev). İstanbul: Maki Yayınları.
- Amin, S. (2017b). *İşçi Sınıfının ve Dünya Halklarının Enternasyonalini Yeniden İnşa Etmek Zorundayız*. (Ö. Girişen, çev). Erişim tarihi 08 Eylül 2018,. <http://www.cumhuriyet.com.tr/>.
- Amin, S. (2018c). *Küreselleşmiş Değer Yasası*. (F. Başkaya, çev). İstanbul: Yordam Yayınları.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*. (1768). “Emperyalizm”. Cilt 11. İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Andersson, J. (2004). *Emperyalizm*. (İ. Kabran, çev). Conatus Çeviri Dergisi. Sayı 2, 5-16.
- Arslan, Ü. (2006). Latin Amerika Ülkelerinde Bağımlılık. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı: 8, No: 3. 37- 56.
- Bağcı, H. Emre, “Emperyalizm Kuramları Ve Amerikan Kamu Diplomasisi”, *İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2003, Sayı: 28, Ss. 63-79.
- Barone, Charles. A. (1985), *Marxist Thought on Imperialism*, Macmillan Press.
- Başkaya, F. (2015a). *Az Gelişmişliğin Sürekliliği*. İstanbul: Öteki Yayıncılık.
- Başkaya, F. (2015b). *Kalkınma İktisadının Yükselişi*. İstanbul: Öteki Yayıncılık.
- Brewer, A. (2011). *Marksist Emperyalizm Teorileri*. (C. Aksoy, çev.). İstanbul: Kalkedon Yay, 2011.
- Bukharin, N. (1989). *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*, Çeviren Ergun Adaklı, I. Baskı, Pencere Yayınları, İstanbul.
- Bukharin, N. (1929). *Imperialism And World Economy*, *Monthly Review Press*, New York.
- Büyük Larousse Sözlük Ansiklopedisi*. (1992). “Emperyalizm”, Cilt7, İstanbul: Milliyet Gazetesi Yayınları.
- Callinicos, A. (2009). *Emperyalizm ve Küresel Ekonomik Politik*. (İ. Ata, çev). Ankara: Phoenix Yayıncılık.
- Cohen, Benjamin J.(1973). *The Question of Imperialism*, *Basic Book Inc.*, New York.
- Dembele, D. (2012). *Samir Amin Ezilen Halkların Sömürülen Sınıfların Organik Aydını*. (F. Başkaya, çev). İstanbul: Maki Yayınları.

- Emre, Y. (2013). “Karl Kautsky Ve Ultra-Emperyalizm Kuramının Düşündürdükleri: Sosyal Demokrasi ve Uluslararası İlişkiler”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 39 (Güz 2013), S. 45-69.
- Eyryce, E. (2008). *Cezayir'in Fransız Sömürgeciliğine Karşı Yürüttüğü Bağımsızlık Mücadelesi*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Foster, J.B. (2015) “The New Imperialism of Globalized Monopoly-Finance Capital An Introduction”, *Monthly Review*, Vol 67, Issue 3, 1-22.
- Foster, J. B. (2005). *Emperyalizmin Yeniden Keşfi*. I. Baskı. İstanbul: Devın Yayıncılık,
- Harvey, D. (2003), *Yeni Emperyalizm*. (N. Bingöl, çev.). II. Baskı. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Harvey, D. (2004a). *Yeni Emperyalizm*. (H. Güldü, çev.). I. Baskı. İstanbul: Everest Yayınları.
- Harvey, D. (2004b). “Baskı Rejimine Rıza Göstermek”. (M. Çevik, çev.). *Conatus Çeviri Dergisi*, Emperyalizm Yeni Emperyalizm İmparatorluk, Yıl 1, Sayı 2, Temmuz-Ekim 2004.
- Harvey, D. (2004c). “*Yeni Emperyalizm, Mülksüzleşme Yoluyla Birikim*”. Socialist Register 2004. I. Baskı. İstanbul: Alaz Yayıncılık.
- Hilferding R. (1995). *Finans Kapital*. (Y. Öner, çev). İstanbul: Belge Yayıncılık.
- Hobson, J. A. (1902). The scientific basis of imperialism. *Political Science Quarterly*, 17(3), 460-489. <http://ibrahimokcuoglu.blogspot.com> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 08.05.2024)
- Hülagü, F. (2018). Marksizm ve Eleştirel Teoriler. Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, *Teoriler, Süreçler İçinde*. E. Balta (Edt.). İstanbul: İletişim Yayıncılık. 175-200.
- Karagül, İ. (2007). *Emperyalizm ve İlhak Ekonomisi*. (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2023).
- Kurbanoğlu, N. (2019). *Samir Amin'de Emperyalizm ve Azgelişmişlik*. Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lenin, V. (1934), *Imperialism, The Highest Stage Of Capitalism*, Co-Operative Publishing Society Of Foreign Workers in The U.S.S.R., Moskov.
- Luxemburg, R. (2015). *The accumulation of capital*. Routledge. Almanca'dan İngilizce'ye Çeviren Agnes Schwarzschild
- Magdoff, H. (2006). The meaning of work: A Marxist perspective. *Monthly Review*, 58(5), 52.
- Marshall, G. (2003). “Emperyalizm”, *Sosyoloji Sözlüğü*. O. Akınhay ve D. Kömürcüoğlu (Çev). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- McGowan, P. J., & Kordan, B. (1981). Imperialism in world-system perspective: Britain 1870–1914. *International Studies Quarterly*, 25(1), 43-68.
- Mommsen, Wolfgang J.(1982), *Theories of Imperialism*, The University of Chiago Press, 1982.
- Okçuoğlu, D. (2011). *Digital product piracy and competition* (Doctoral dissertation).
- Okçuoğlu, İ. (2011). *Günümüzde Emperyalizm*. İstanbul: Akademi Yayıncılık
- Öztürk, Ö. (2017). *Neoliberal küreselleşme, kırsal dönüşüm ve mülksüzleştirme rejimleri*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
-

- Sarıöz Gökten, Y., (2018), “Marksist Emperyalizm Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Fiscaoeconomia*,. Vol.2(1), 1-19.
- Savran, S. (2011). *Kod Adı Küreselleşme*. İstanbul: Yordam Yayıncılık.
- Suwandi, I. (2015). Behind the veil of globalization. *Monthly Review*, 67(3), 37.
- Temizsu, H. (2023). İngiliz Emperyalizmini Tarihsel Bağlamda Yeniden Düşünmek. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED)*, 13(25), 29-46.
- Torun, Y., & Macit, H. (2014). *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Uran, M. (2014). Kitabiyat: David Harvey’e Göre Yeni Emperyalizm Gücün Ülkesel ve Kapitalist Mantıkları Arasındaki Diyalektik İlişki. *Mülkiye Dergisi*, 30(250), 197-203.
- Wood, E. (2016). *Sermaye İmparatorluğu*. S. Oğuz (Çev). İstanbul: Epos Yayıncılık.
- Wood, E.(2004). *Küreselleşme ve Devlet, Sermayenin İktidarı Nerede*. B. Can (Çev). Conatus Dergisi. Sayı: 2. 43-55.